

NOMINIKANTAISET -(U)RI- AMMATINNIMITYKSET HENKILÖNNIMISSÄMME

KIRSI-MARIA NUMMILA

Mikael Agricolan teosten sanastoa ja erityisesti tekijännimiä tarkastellessani on huomioni kiinnittynyt siihen, että useimmat Agricolan teoksissa esiintyvät denominaalisella -(U)ri-johtimella muodostetut tekijännimet esiintyvät myös sukuniminä. On yleisesti tunnettua, että sukunimistöissä on säilynyt monia entisiä ammattinimityksiä henkilökohtaisten liikanimien siirryttyä usein talonnimien kautta virallisiksi ja periytyviksi sukunimiksi. Vanhoja asiakirjoja tarkastellessa voi törmätä sellaisiin nimiin kuin *Nahkuri* ja *Vakkuri*, jotka ovat jo viimeistään 1500-luvulla esiintyneet suomalaisten niminä ja jotka ovat sellaisia yhä 2000-luvulla. Esimerkkinimien *Nahkuri* ja *Vakkuri* voidaan olettaa perustuvan omaperäiseen nominikantaiseen -Uri-johtimella johdettuun ammattilaisen nimitykseen.

Suomalaisten käyttämistä nimistä on säilynyt muistiinpanoja varhaisemmalta ajalta kuin varsinaisia suomenkielisiä tekstejä. Vaikka kirjallisuutta on peräisin 1500-luvulta lähtien, ei suomenkielisen kirjallisuuden kirjoittaminen ja painaminen vielä taannut tallennetuksi kuin pienen osan kielemme sanastoa. Nimistöömme sisältyykin sellaista vanhaa sanastoa, jota muussa kielessä ei enää tavata. Johdosten tutkijalle varsinkin muistiin kirjoitettu vanha nimistö tarjoaa kiinnostavaa tietoa kompleksisten sanojen iästä, sillä omaperäiset johdoksemme ovat ikäämisen kannalta hankala sanaryhmä. Koska monet sanavartalogit ja johdinainekset ovat säilyneet kielenkäytössä produktiivisina vuosisatoja ja jopa -tuhansia, on tällaiset kielen rakenneosat voitu yhdistää keskenään periaatteessa milloin tahansa (Häkkinen 1990: 124). Esimerkiksi edellä mainitut lisänimet *Nahkuri* ja *Vakkuri* löytyvät molemmat 1500-luvun asiakirjoista, mutta niiden taustalla olevat appel-

▷

latiiviset johdokset *nahkuri* ja *vakkuri* esiintyvät ensi kerran kirjallisuudessa keskenään hyvin eri aikoihin: *vakkuri* esiintyy Agricolalla jo 1500-luvulla, mutta *nahkuri* mainitaan ensimmäisen kerran vasta Daniel Jusleniuksen sanakirjassa vuonna 1745 (Jussila 1998: s. v. *nahkuri*). Vaikka *nahkuria* laajasti murteissa ja lähisukukielissäkin tunnettuna johdokseksi voidaan suoralta kädeltä pitää vuotta 1745 selvästi vanhempana, tuo johdoksen esiintyminen muistiin kirjoitettuna nimenä sille varmaa ikää heti 200 vuotta lisää. Tämä edellyttää kuitenkin, että nimi ja appellatiivinen johdos voidaan todistaa samaksi. Tällaisten nimien ja niiden taustalla olevien johdosten tarkastelu on historiallisen muoto-opin kannalta kiinnostavaa.

Tarkastelen tässä katsauksessa siis edellä mainittujen *Nahkurin* ja *Vakkurin* kaltaisia henkilönnimiä, jotka perustuvat omaperäisiin *-(U)ri*-johtimen sisältäviin denominaalisiin tekijännimijohdoksiiin. Osaa tutkimuksessani esitellyistä nimistä voidaan melko varmasti pitää alkuperältään *-(U)ri*-tekijänniminä; osaa voitaneen pitää epävarmempina tapauksina, mikä johtuu historiallisten todisteiden vähäisyydestä. Pyrin osoittamaan nimen ja samannäköisen *-(U)ri*-tekijännimen liittymisen yhteen sekä nimen että appellatiivisen johdoksen levikitietojen perusteella. Lisäksi selvitan tietyn nimen kanssa samannäköisen tekijännimen esiintymistä ammatinimityksenä vanhoissa asiakirjoissa. Tässä artikkelissa en keskity niinkään tarkastelemieni johdosten ja nimien ikään, vaan kiinnostukseni kohteena on se, minkälaisia nominikantaisia *-(U)ri*-ammatinimityksiä henkilönnimistömme sisältää tai on sisältänyt.

Tärkeimmät lähteet tutkimuksessani ovat Suomen sukututkimusseuran Historiakirjojen tietokanta eli HisKi, josta on mahdollista tehdä hakuja niin nimien kuin ammattinimikkeidenkin perusteella¹, sekä Suomen murteiden sanakirjan (SMS) jo ilmestyneet osat (*a-konkelopuu*) ja Suomen murteiden sana-arkisto (SMSA). Mitään yleisesitystä *-(U)ri*-tekijännimiin perustuvista sukunimistämme ei ole olemassa, vaan aiempi tutkimus koostuu muutamien yksittäisten nimien etymologioista. Tärkeimpiä lähdeaineistoja tämän tutkimuksen kannalta ovat Viljo Nissilän teokset sekä Pirjo Mikkosen ja Sirkka Paikkalan Sukunimet-teos (2000 [1984] Mikkonen nimet A–L, Paikkala M–Ö). Sukunimiartikkelien yhteydessä antamani tiedot nimien nykyisistä kantajamääristä perustuvat Väestötietokeskuksen tarjoaman Nimipalvelun tietoihin, jotka koskevat kaikkia Suomen väestötietojärjestelmään rekisteröityjä henkilöitä.

Aineistonani tässä tutkimuksessa ovat Sirkka Paikkalalta saamani Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen sukunimitiedostosta (2000) poimitut *-ri*-loppuiset sukunimet². Tiedosto käsittää kaikki vuonna 1965 elossa olleet ja sen jälkeen syntyneet suomalaiset. Lisäksi aineistonani on Suomalaisuuden Liiton arkistosta poimittujen käytöstä jääneiden sukunimien luettelo, joka on säilytteillä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkistossa. Kaikkiaan noin 5 000 *-ri*-loppuisesta sukunimestä karsin selvät vierasperäiset nimet (esim. *el Abhari*, *Duwairi* ja *Eladhari*), muut kuin 3-tavuiset nimet ja yhdyssanat. Käytöstä jääneiden nimien luettelosta poimin *-ri*-loppuiset nimet samoin perustein kuin

¹ HisKi-tietokanta ei sisällä tietoja kaikista Suomen seurakunnista, koska kaikkia historiakirjoja ei ole vielä syötetty tietokoneelle. Tietokannassa on vielä myös virheitä, ja kaikki siitä peräisin olevat tiedot tulisi tarkastaa alkuperäislähteistä. (<http://www.genealogia.fi>.)

² Kiitän lämpimästi Sirkka Paikkalaa häneltä saamastani aineistosta ja alkuevästyksistä sukunimien tutkimukseen.

nykyisten sukunimien luettelosta. Näin koottu aineisto sisältää noin 900 *-ri*-loppuista nimeä, joista lopulta vain murto-osa perustuu denominaalisella *-(U)ri*-johtimella muodostettuun ammatinnimitykseen.

Koska kiinnostukseni kohteena ovat nimet, jotka pohjautuvat todellisessa kielenkäytössä esiintyneisiin ammatinnimityksiin, olen jättänyt tutkittavien nimien ulkopuolelle uudet 1900-luvulla otetut sukunimet. Uusien varta vasten sukunimiksi muodostettujen nimien jäljille pääsee vaivattomimmin Suomen sukututkimusseuran Suomalaisia nimenmuutoksia ja nimiehdotuksia -tietokannan ja hakuohjelman avulla. Tietokanta sisältää muun muassa tiedot niistä Suomessa tehdyistä nimenmuutoksista, jotka on julkaistu Suomen Virallisessa Lehdessä (1888–1985) ja Finlands allmänna tidningissa (1875–1916), sekä oikeusministeriön nimenmuutosluetteloissa (1935–1937) esiintyvät nimet. Koska otettu nimi saattaa kuitenkin esiintyä myös vanhassa nimistössämme, olen tarkistanut yksitellen kaikkien nimien esiintymätiedot myös HisKistä.

Aluksi esittelen Agricolan teosten kielessä esiintyvät nominikantaiset *-(U)ri*-tekijännimet, joista lähestulkoon kaikki esiintyvät myös sukuniminämme. Agricolalla esiintyvien johdosten avulla tarkennan myös, minkälaisia johdostyyppisiä tutkimuksen alussa lähdin etsimään ja oletin löytäväni. Agricolan johdosten jälkeen esittelen lyhyesti kirjallisuudessa esitettyjen huomioiden valossa sekä *-(U)ri*-johtimen historiaa että *-(U)ri*-johdosten morfologiaa. Tämän jälkeen seuraa sukunimiä koskeva osio. Aluksi esittelen lyhyesti, minkälainen tausta tekijännimillä sukuniminämme on ja minkälaisia muita nimiä noin 900 *-ri*-loppuisen sukunimen joukko sisältää. Tämän jälkeen seuraavat varsinaiset nimiartikkelit.

AGRICOLAN KIELEN NOMINIKANTAISET *-(U)RI*-TEKIJÄNNIMET

Omaperäisiä nominikantaisia *-(U)ri*-tekijännimiä on Agricolan teoksissa vain kymmenisen kappaletta, mutta jo niistä voi erottaa morfologialtaan erilaisia johdoksia. Agricolan teosten kielessä esiintyvät *-Uri*-johtimella muodostetut ammatinnimitykset ovat *kankuri*, *lampuri* ja *sikuri* (< *sika*) 'sikopaimen'. Nämä tekijännimet ovat tunnettuja myös suomen murteissa ja lähisukukielistä ainakin virossa (vir. *kangur*, *lambur* ja *sigur*). Lisäksi *kankuri* tunnetaan karjalassa, *lampuri* esiintyy ainakin inkeroisurteissa, ja *sikuri* löytyy vatjan murteista sekä inkeroisurteista. Sekä vatjan Kukkosin murteessa että inkeroisurteissa *sikurilla* viitataan pienikokoisen karjan paimentajaan yleisesti, eli myös lammaspaimenta kutsutaan *sikuriksi* (ink. *sik(k)uuri*). Varsinaisten ammatinnimitysten lisäksi Agricolan teoksissa esiintyy myös muita denominaalisella *-Uri*-johtimella muodostettuja tekijännimiä: *heikuri* ~ *heikkuri*³ (< *heikko*) 'heikkoluontoinen, haureuteen taipuvainen ihminen tms.', *sikkuri* 'kiimainen eläin tms.' (vrt. viron *sikk* 'pukki'; *sikka* 'vuohen ja lampaan kiima') (ks. näistä tarkemmin Nikkilä 2000: 18–20) ja *vilpuri* (< *vilppi*) 'vilpintekijä'. Yhtä lailla deverbaalisiksi kuin denominaalisiksi voidaan tajuta Agricolan teksteissä esiintyvät johdokset *niskuri*, *pelkuri* ja *pilkuri*. Tässä kappaleessa mainitut sanat ovat *-Uri*-johdoksia.

³ *Heikkuri* on myös suomalainen sukunimi, josta löytyy asiakirjamerkintöjä aina 1500-luvulta lähtien. Pirjo Mikkosen mukaan sukunimi *Heikkuri* on muunnos nimestä *Heinrich*, joten sillä ei ole mitään tekemistä Agricolalla esiintyvän samannäköisen tekijännimen *heikkuri* kanssa. (Mikkonen 2000: s. v. *Heikura*.)

Selvästi nominikantaisia tekijännimityksiä ovat myös Agricolalla esiintyvät *linturi* 'linnunpyydystäjä' ja rintalasta eli imeväisikäistä merkitsevä *nisuri*. Yhteistä johdoksille *linturi* ja *nisuri* on se, ettei niiden voida pitävästi todeta vanhastaan kuuluneen murteidemme sanastoon eikä niitä ilmeisesti tavata lähisukukielissämmeäkään. Tulkinnanvaraista on, tajutaanko *linturi* -*Uri*- vai *-ri*-johdokseksi, koska kantasana itsessään on *u*-loppuinen. Mikäli *nisurin* kantasana on käytetty yleisesti tunnettua *nisä*-sanaa, on kyseessä edellisessä kappaleessa käsiteltyjen sanojen kaltainen *-Uri*-johdos. Toinen mahdollinen kantasana on murteissa tunnettu *nisän* samanmerkityksinen variantti *nisu*. Hakulinen on mahdollisesti *u*-loppuisen kantasanan kannalla viitatessaan Agricolan *nisuri*-johdoksen alkuperään näin: »(vrt. *nisä* = murt. *nisu*)» (Hakulinen 2000 [1941]: 176).

Agricolan teksteissä ei esiinny sellaisia omaperäisiä denominaalisia *-ri*-johdoksia, jotka olisivat ammatin tai ammattilaisen nimityksiä, mutta muista *-ri*-tekijännimistä yksi sellainen löytyy: *pilkkari*. Johdos on muodostettu liittämällä suoraan *a*-loppuiseen kantavartaloon *-ri*-johdin. Kuten edellä jo mainittiin, esiintyy Agricolalla samasta kantasanaasta (*pilikka* tai *pilkata*) sekä *-Uri*- että *-ri*-johdos (*pilkkuri* ja *pilkkari*). Samannäköistä vaihtelua esiintyy myös murteissa, esimerkiksi verbistä *huikennella* (tms.) muodostetut tekijännimet: *huikuri* (myös *huikuli*) ~ *huikari* (SMS s. v. *huikari*, *huikuli*, *huikuri*; Nikkilä 2000: 20–23).⁴ Tämäntyyppisissä murteiden kuvailevissa ihmisennimityksissä voi äännevariaatio selittyä myös sanojen deskriptiivisyydellä. Huomionarvoista on myös se, että suomen kielessä leksikaalistuneista *-mA*-partisiipeista muodostetaan tekijännimet *-ri*-johtimella: *juoma+ri*, *syömä+ri* (ei **juomuri*, **syömyri*). Myös *juomari* ja *syömäri* esiintyvät jo Agricolla. Nominikantaisia *-ri*-tekijännimiä on tutkimuksen tässä vaiheessa pidettävä hypoteettisesti varsinaisina ammatinnimityksinä.

Tekijännimien ulkopuolelta mainittakoon, että Agricolan sanastossa esiintyy myös sellainen sanapari kuin *ankkuri* ~ *ankkari*. Kumpikin variantti on kokonaisuudessaan lainaa ruotsin sanasta *ankare*. Sanat eivät siis rakenteensa tai merkityksensä puolesta liity tässä käsiteltäviin suomalaisiin johdoksiin, mutta ovat sanahahmonsä puolesta kiinnostavia. H. J. Streng on selittänyt *ankkuri*-sanan suomalaisen *u*:llisen asun sillä, että sana on suomeen lainautuessaan liittynyt meikäläiseen *-Uri*-tyyppiin. Samanlainen tapaus on myös Agricolan sanastossa esiintyvä *pippuri*, joka on lainattu kieleemme myöhäisen muinaisruotsin *pipar*-sanasta. (Streng 1915: s. v. *ankkuri*; *pippuri*.)

SUOMEN KIELEN -(U)RI-JOHDIN

Suomen kielessä tekijännimien muodostimena käytettävän *-(U)ri*-johtimen kehityshistoriaa ei tunneta varmasti. Ilmeisesti johdin pohjautuu ikivanhaan ja kaikissa suomalais-ugrilaisissa kielissä tunnettuun *r*-ainekseen, joka sisältyy esimerkiksi sanoihin *kinner*,

⁴ Agricolan teosten kielessä sana *huikuri* esiintyy sekä sämpylän että huikentelevaisen ihmisen merkityksessä (Jussila 1988: 222). Nikkilä on tarkastellut *huikuri*-tekijännimeä lähemmin eikä pidä tätä vanhassa kirjasuomessa vain kerran esiintyvää johdosta välttämättä 1500-luvun suomen kielessä leksikaalistuneena vaan mahdollisesti Agricolan itsensä tutusta verbistä muodostamana (Nikkilä 2000: 22). Sekä *Huikari* että *Huikuri* esiintyvät suomessa myös sukuniminä. Mikkonen selittää nimien todennäköisesti juontuvan samannäköisiin johdoksiin perustuvista liikanimistä (Mikkonen 2000: s. v. *Huikari*; *Huikuri*; ks. SMS s. v. *huikari*; *huikuri*).

manner ja *penger*. Sama kielenaines sisältyy myös nomininjohtimeen *-rA*, esim. *kanttura*, *pisara* ja *äpäpä*. Johdinaineksen *-r ~ -rA* on katsottu alkuperäiseltä merkitykseltään olevan deminutiivinen, mutta kuten edellä annetuista esimerkeistäkin näkyy, ei johdoksista ole tällainen merkityssisältö enää juuri nähtävissä. (Lehtisalo 1936: 180–184; Hakulinen 2000: 134–135.) Usein samoista kantasanoista esiintyy murteissamme useilla erilaisilla *-r*-aineksen sisältämällä johtimilla muodostettuja variantteja, esim. *kangar ~ kankara ~ kankare ~ kankari ~ kankaro* tai *huhmar ~ huhmare ~ huhmari ~ huhmaro*. Esimerkeistä näkyy, että alkuperäisten *-r*- ja *-rA*-johdosten rinnalla tavataan myös samakantaisia ja samanmerkityksisiä *-ri*-johdoksia.

Varmimpina esimerkkeinä vanhan omaperäisen *-ri*-johtimen sisältävistä sanoista on pidetty sellaisia vanhoja henkilönnimiä kuin *Hyväri* ja *Ilmari* sekä muutamia eläintenimityksiä, kuten linnunnimitystä *kaakkuri* ja kalannimitystä *pasuri*. Hakulisen mukaan mahdollisesti myös esineennimityksissä tavattava *-ri*-johdin on omaperäinen (esim. *hakkuri*, *huhmari*, murt. *kaskuri* 'kaskiaura' ja *kauluri*). Koska välineennimitykset ovat merkitykseltään läheisiä tekijännimien kanssa, on tämän katsottu hyvin vahvan vieraiden kielten mallin (esim. *kuppari*, *lukkari*, *muurari*) ohella vaikuttaneen siihen, että suomen kielen *-(U)ri*-johtimella on alettu muodostaa myös tekijännimityksiä. (Häkkinen 1990: 263–264; Hakulinen 2000: 176–178.) Ammatinnimitysten lisäksi murteissa esiintyy runsaasti muita *-(U)ri*- ja *-ri*-johtimisia tekijännimiä.⁵

Suomen kielessä on nomineihin liittyvän *-(U)ri*-johtimen kanssa sekä muotoasultaan että muodostettujen johdosten merkityksen kannalta identtinen deverbaalinen tekijän- ja välineennimitysten johdin. Deverbaalinen *-(U)ri* on myös alun perin välineennimitysten johdin (esim. *hakata > hakkura ~ hakkuri* ja *huovata > huopari* 'lyhyt airo, mela'), jonka käyttötarkoitus on denominaalisen *-(U)ri*-johtimen tapaan aikojen kuluessa laajentunut koskemaan myös tekijännimityksiä (esim. *ajuri*, *kuohari*, *leipuri* ja *piiskuri*). Myös verbikantaisten *-(U)ri*-tekijännimitysten kehitykseen katsotaan vaikuttaneen ruotsin merkitykseltään ja ulkonäöltään läheisen *-re*-loppuisten tekijännimitysten mallin (esim. *kuppari*, *mittari* ja *sorvari*). (Hakulinen 2000: 219–220.) Kiinnostavia tekijännimitysten asuja edustavat sellaiset vanhoista asiakirjoista peräisin olevat nimet kuin Jacob *Kiffuihacker* (1614) ja Märthen *Kiuihacker* (1631) (ks. Mikkonen 2000: s. v. *Hakkarainen*), joissa molemmissa johdinaines on liittynyt *a*-vartaloon. Tapaukset eivät siis edusta nykysuomen kannalta odotuksenmukaista *-Uri*-tyyppiä. *-(U)ri*-johdinaineksen kehityshistorian kannalta erityisen kiinnostavaa on myös se, että tällaisessa selvässä tekijännimityksessä esiintyy johtimena vielä vanha *-rA*.

Ison suomen kieliopin mukaan kaikista nykysuomessa tavattavista *-(U)ri*-johtimella muodostetuista sanakirjalekseemeistä noin 130 on deverbaalista ja noin 40 denominaalista substantiivia (ISK: 215). Tosin kaikista *-(U)ri*-johdinaineksen sisältävistä sanoista ei ole mahdollista sanoa, ovatko ne denominaalisia vai deverbaalisia; esimerkiksi johdoksen

⁵ Murteissa esiintyy myös ammatinnimitysten kanssa samannäköisiä mutta merkitykseltään näistä poikkeavia tekijännimiä. Esimerkiksi tässä kirjoituksessa käsiteltävien ammatinnimitysten kanssa samannäköisiä murteista tavattavia johdoksia ovat *lampuri* 'pelkuri', *paturi* 'hutilus, poropeukalo' sekä *ojuri* ja *sahuri* 'karkeakäytöksinen henkilö tms.'. Tällaisten sanojen merkitykset ovat usein ymmärrettävissä ammatinnimitysten pohjalta kehittyneiksi, esimerkiksi *ojurit* ja *sahurit* eivät ole perinteisesti olleet hyvistä käytöstavoistaan tunnettuja. Tyyppillistä *-(U)ri*- ja *-ri*-johtimisille ihmiseen viittaaville nimityksille on negatiivisväyisyyys.

leipuri kantasanana voi olla niin *leipä* kuin *leipoakin*, ja *taikuri* voi olla muodostettu sekä substantiivista *taika* että verbistä *taikoa*. Joka tapauksessa nominikantaisten *-(U)ri*-tekijännimien määrä nykysuomessa ei ole erityisen suuri, sillä näistä noin 40 johdoksista osa on vielä elottoman olion nimityksiä, esimerkiksi *kauluri*, *naamari* ja *nauhuri*.

Fred Karlsson toteaa, että useimmat nykysuomen denominaaliset *-ri*-johdokset ovat leksikaalistuneita. Johdosten leksikaalistuneisuus ilmenee hänen mukaansa muun muassa siinä, että johdinvarianttien jakaumaa *-Uri* ja *-ri* ei voi ennustaa yleisillä säännöillä. (Karlsson 1983: 254.) Ison suomen kieliopin mukaan kuitenkin sekä deverbaalinen että denominaalinen *-(U)ri* ovat nykysuomessa produktiivisia johtimia (ISK: 215). Mainittakoon myös, että slangissa yleisellä denominaalisella johtimella *-Ari* muodostetaan myös tekijännimiä. Sanojen muodostus slangijohtimella eroaa kuitenkin varsinaisesta johtamisesta monessa suhteessa. Ensinnäkin kantasanana ja johtoprosessin tuloksena syntyneen uuden muodosteen merkitys säilyy samana, esim. *puliukko* > *pultsari*, *talonmies* > *talkkari*. Toiseksi slangijohdoksen kanta muodostetaan normaaliderivaatiosta poiketen esimerkiksi katkaisemalla yhdyssanan määräiteosasta sopiva osa, johon slangijohdin liitetään, esim. *ulk-omaalaisopiskelija* > *ulk+k+ari*. (Nahkola 1999: 195, 202, 206, 213; ISK: 228.)

Agricolan kielessä esiintyvä synonyyminen sanapari *pilkkari* ~ *pilkkuri* on havainnollinen esimerkki pohdittaessa kantasanana ja johdinaineksen suhdetta *-(U)ri*-johdoksissa. Ongelma koskee kompleksisen sanan rakenneosien yhtymäkohdassa esiintyvää vokaalia, joka toisissa sanoissa lasketaan kuuluvaksi kantaosaan ja toisissa taas johtimeen. Mauno Koski nimittää tällaista alkufoneemia satelliitiksi, esimerkiksi kollektiivijohdos *pajukko* muodostetaan kantasanasta *paju* johtimella *-kko* (*paju-kko*), mutta vastaava johdos *koivikko* muodostetaan johdinvariantilla *-ikko*, joka siis sisältää satelliitin *i* (*koiv-ikko*). Koski selittää satelliittien voivan syntyä kahdella tavalla: joko satelliitti on kuulunut alkuperäiseen varianttiin, josta satelliititon on kehittynyt, tai satelliitti on lohkosyntyinen eli toistuvien kontekstien perusteella aletaan tajuta jokin foneemi johdinainekseen kuuluvaksi ja sitä aletaan käyttää sellaisissakin yhteyksissä, joihin se alun perin ei ole kuulunut. (Koski 1982: 40–41.)

Vesa Koivisto (2006) selittää suomen kielen erilaiset nominikantaiset *-ri*-loppuiset tekijännimet johdetuiksi rinnakkaisilla johdinvarianteilla, jotka eroavat toisistaan alkufoneemeiltaan. Esimerkkitapauksiksi Koivisto antaa johdokset *parturi*, joka sisältää *-Uri*-johtimen, ja *karvari*, joka on muodostettu *-ri*-johtimella. Hän jatkaa edelleen, että tällaiset rinnakkaiset johtimet voitaisiin periaatteessa katsoa joko saman johtimen äänteellisiksi varianteiksi tai vaihtoehtoisesti omiksi johtimikseen. Koivisto asettuu kirjoituksessaan jälkimmäiselle kannalle, joka on myös Ison suomen kieliopin mukainen. Tämän näemyksen mukaan denominaaliset tekijännimitysten johtimet *-Uri* ja *-ri* ovat eri johtimia, joilla on sama tehtävä. Kumpikaan johtimista ei ole ensisijainen toiseen nähden. (Koivisto 2006: 542 ja alaviite 7; ISK: 180.)

Myös Eino Koponen (1998) on pohtinut sanavartalon ja johtimen hankalaa suhdetta. Koponen käyttää esimerkkinään suomen tekijännimeä *leipuri* (tajutaan tässä denominaaliseksi), jonka sisältämän johdinaineksen morfeja hän toteaa voitavan synkronisesti kuvata seuraavilla vaihtoehtoisilla tavoilla: 1. *leipu* + *ri*, 2. *leip* + *uri*, 3. *leipä* + *uri*. Ensimmäisessä kohdassa johtimeksi on siis tulkittu äännesekvenssi *ri*, jota edeltää kantar-morfeemin *leipä* allomorfi *leipu*, joka siis poikkeaa allomorfista *leipä* vartalovokaaliltaan.

Vaihtoehtoissa 2 ja 3 puolestaan *leipuri*-johdoksen johtimeksi on tulkittu *-uri*. Tapauksessa 2 *leip* on tulkittu kantamorfeemin *leipä* allomorfixi (vrt. *leip+i+ä*). Vaihtoehdossa 3 taas kantamorfeemin ja johdinmorfeemin rajalla olevat äänteet johdettaisiin jonkin morfofonologisen säännön avulla, kuten *leipä + uri > leipuri*. Verbikantaisena esimerkkinä Koponen esittää suomen *maalari*-sanana hypoteettisen johtoprosessin: *?maalaa + uri > maalari*. (Koponen 1998: 42.)

Koska kaikki maailman elävät kielet muuttuvat jatkuvasti, on tänään puhuttava nyky-suomi pitkäaikaisen kehityksen väliaikainen tulos. Jos nykykieltä kuvataan yksinomaan synkronisesta näkökulmasta, päädytään Koposen hypoteettisena esimerkkinä antaman **maalaa + uri > maalari*-tyyppisiin selityksiin, joissa ei diakroniselta kannalta ole päätä eikä häntää, koska suomen sana *maalari* ei ole johdos vaan ruotsalainen lainasana (< *målare*). Myös Koiviston nominikantaisten *-ri*-johdosten esimerkkisanana antama *karvari*⁶ on tunnettu ruotsista lainattuna ammattinimikkeenä, eikä siis ole suomenkielinen johdos. Sekä *karvari* että *maalari* kuuluvat niihin tapauksiin, joissa suomen kieleen on lainattu ruotsista kompleksisen lekseemin kaikki rakenneosat. Vastaavanlaisia ammattinimityksiä ovat esimerkiksi *muurari* ja *sorvari*, jotka on lainattu ruotsin sanoista *murare* ja *sorvare*. (Esim. Häkkinen 1994: 490; 1997: 48.)

Koponen ja Koivisto tarkastelevat edellä kieltä synkronisesta näkökulmasta. En tiedä, ovatko he valinneet tahallisesti vai tahattomasti esimerkeikseen suomen kielen kannalta historiallisesti johtamattomat sanat eli lainasanat, mutta esimerkit tuovat hyvin esiin sen, minkälaisia malleja meillä on käytettävissämme uusia tekijännimiä muodostaessamme. Malleilla on ratkaiseva merkitys sanamuodostuksessa. Aarni Penttilä kuvaa Suomen kielipiipissa sananjohdon luonnetta näin: »Historiallisesti katsoen johtaminen on ollut enemmän tai vähemmän säännöllisiä teitä noudattaen tapahtunutta ennakkomalleihin mukautumista yleisemmin kuin jonkin kantasanan tai juuren tai erityisen johtimen yhdistämistä» (Penttilä 2002 [1963]: 272). Edellä esitellyt mallit koskevat nykysuomea, mutta samanlaiset vierasperäiset mallit ovat olleet esikuvina jo vuosisatoja. Onkin kiinnostavaa tarkastella, minkälaisia henkilönnimistöömme kuuluvat tai joskus kuuluneet tekijännimitykset ovat rakenteeltaan eli löytyykö vanhoista suku- ja lisänimistöömme esimerkiksi *karvari*- ja *pilkkari*-tyyppisiä johdoksia.

TEKIJÄNNIMET HENKILÖNNIMINÄ

Kuten tekijännimityksiä myös henkilönnimiä on kautta aikojen muodostettu, tiedostamattakin, tiettyjen mallien mukaan. Henkilön ammatti, sosiaalinen asema, syntyperä, asuinpaikka ja ulkonäkö ovat aina tarjonneet henkilön yksilöimiseen sopivia määrittäjiä. Ennen varsinaisten periytyvien sukunimien syntymistä on suomalaisilla ollut käytössä etunimen lisäksi erilaisia lisänimiä. Lisänimet antoi yhteisö. Ammattinimityksiin

⁶ Koivisto ei mainitse artikkelissaan (2006) käyttämänsä sanan *karvari* merkitystä, mutta mahdollista on, että hän yleisesti tunnetun lainasanana *karvari* (< *garvare* 'nahkuri, raakanahkoja muokkaava ammattilainen') sijaan viittaa ISK:ssa esiintyvään sanaan *karvari*, jonka merkitykseksi annetaan parturi. Kiinnostavaa tämän tutkimuksen kannalta kuitenkin on se, onko kyseinen malli todella produktiivinen nykysuomessa nominikantaisia tekijännimiä muodostettaessa, vai ovatko tällaiseen malliin palautuvat sanat historiallisesti lainasanoja.

perustuva nimitystyyppi on ollut varsinkin keskiajalla ja uuden ajan alussa kaupunkien käsityöläisten keskuudessa suosittu. Monet sukunimiksi siirtyneet ammatinnimitykset ovatkin perinteisten porvaris- ja käsityöammattien nimityksiä. (Närhi 1996: 28; Mikkonen ja Paikkala 2000 [1984]: 23.)

Turun kaupungissa 1600-luvulla eläneiden henkilöiden suomalaisia lisänimiä ovat olleet muun muassa *Säppe* 'seppä', *Kankurj*, *Kaitur*, *Kandaija* 'kantaja', *Kehräiä* ja *Panie* 'juomanpanija'. Vanhoista asiakirjoista peräisin olevia nimiä ovat myös Madz *Tulkki*, Mortthen *Rengi* (Kokemäki 1550), Madtz *Soruari* (Huittinen 1551), Hen. *Soutaija* (Kyrö 1571), Peeter *Leikari* (*leikari* 'soittaja') (Hollola 1498) ja Anders *Vackuri* (Hattula 1571). (Rytkönen 1897: 50–51; Närhi 1996: 28.) Ammatinnimitykseen perustuva nimeämiskäytäntö on varsin yleiseurooppalainen (vrt. esim. vanhat englanninkieliset lisänimet, jotka ovat myös yleisiä sukunimiä: *Baker* 'leipuri', *Carpenter* 'puuseppä', *Carter* 'kuorma-ajuri', *Cooper* 'tynnyrintekijä', *Fisher* 'kalastaja', *Jagger* 'kulkukauppias', *Miller* 'mylläri', *Skinner* 'nahkuri', *Smith* 'seppä', *Taylor* 'räätäli' jne.).

Käsityöammatti opittiin yleensä kaupungissa mestareiden luona, mutta ammatti saattoi siirtyä myös isältä pojalle tai apelta vävyille. Ulla Heino toteaa 1600-luvun satakuntalaista käsityöammattilaisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan, että vanhoista asiakirjoista voi löytää tapauksia, joissa ammatti on siirtynyt isältä pojalle kolmessaakin sukupolvessa. Heino antaa esimerkkinä periytyvistä ammateista 1600-luvulla Porissa kolmessa polvessa toimineet muurarit ja raumalaisen sepän, jonka kaikki neljä poikaa jatkoivat isänsä ammattia. Hän mainitsee myös ulvilalaisen rälssitilan, jossa asuneet miehet harjoittivat lasimestarin ammattia, mistä syystä koko talo sai viimein nimen *Glasmestar*. (Heino 1984: 220, 224–226.) Tällainen käytäntö ei ainakaan ole hidastanut tai estänyt ammattinimien muodostumista periytyviksi sukunimiksi.

Vaikka ammatinnimitykset olivat aikanaan Suomessakin suosittuja lisänimiä, niistä ei kehittynyt meillä erityisen runsaasti varsinaisia periytyviä sukunimiä (Mikkonen ja Paikkala 2000: 23), toisin kuin esimerkiksi Englannissa ja Saksassa. Ammatinnimityksiin perustuvia sukunimiä on aikojen kuluessa myös muutettu: »Sinänsä hyvä sukunimi *Kirvesmies* voi olla jokapäiväisten selitysten aihe miehelle, joka ammatiltaan on kirvesmies. Ymmärrettävää on, että suutari, jonka nimi on *Räätäli*, haluaa päästä nimestään eroon, vaikka se seuraavalla polvella jo taas voisi olla käypä nimi.» Harva nimeä vaihtaessaan valitsee itseään kuvaavan nimen. (Närhi 1996: 12, 38.)

Sukunimi tuli pakolliseksi Suomessa vuonna 1920, mihin asti etenkin Länsi-Suomessa oli henkilöitä, joilla ei ollut virallista sukunimeä. Niinpä ei suhteellisen uusissakaan asiakirjoissa esiintyvistä nimistä voi aina luotettavasti sanoa, onko kyse periytyvästä sukunimestä, henkilökohtaisesta liikanimestä vai talonnimestä. Tämän tutkimuksen kannalta ei kuitenkaan ole merkityksellistä, mitä erityistä nimitystyyppiä vanhoissa asiakirjoissa nimen funktiossa esiintyvä tekijännimi edustaa tai on edustanut, vaan kiinnostavaa on tietyn tekijännimityypin eli denominaalisten *-(U)ri*-ammatinnimitysten edustus nimikäytössä.

MONENLAISET -RI-LOPPUISET SUKUNIMET

Kaikkiaan vartaloltaan kaksitavuisia *-ri*-loppuisia sukunimiä aineistolähteistäni kertyi noin 900 nimeä. Tämän lisäksi vanhoja aiemmin käytössä olleita henkilönnimiä ilmaantuu jatkuvasti lisää historiallisia lähteitä tarkastellessa. *-ri*-loppuisista sukunimistä voi erottaa etymologisesti erilaisia ryhmiä. Nimistöntutkijat ovat osoittaneet suuren joukon *-ri*-loppuisista nimistä juontuvan erilaisista ihmisen nimistä: osa muodostuu ristimänimestä ja *-ri*-johtimesta, kuten *Juhari*, *Jaskari*, *Janntari*, *Jukari*, *Juoperi*, *Juopperi* (< *Jaakob*), *Jussari* ja *Pekuri* (< *Pekka*), ja osa pohjautuu *r*-ainesta myöten vanhoihin, yleensä germaanisiin, miestennimiin, esimerkiksi *Halvari* (< *Halvard*), *Heikkari*, *Heikkuri*, *Heikuri* (< *Heinrich*), *Hinkkuri* (< *Henrik*), *Hohtari*, *Huotari* (< *Feodor*), *Kunnari* (< *Gunnar*), *Kuntturi* (< skand. *Gund*-aines), *Nikuri* (< *Niku* = *Nikolaus*), *Pasari* (< *Paavo*, *Paavali*), *Pätäri* (< *Pietari*), *Paukkeri*, *Paukkari*, *Paukkuri* (< *Paavali*) (Mikkonen ja Paikkala 2000).

Ruotsalaisiin ammatinimityksiin pohjautuvia sukunimiä on *-ri*-loppuisissa sukunimissämme runsaasti. Ainakin 70 *-ri*-loppuiselle sukunimellemme on helposti löydettävissä vierasperäinen, yleensä ruotsalainen, ammatinimen selitys, esimerkiksi *Heijari* (vrt. ru. *hejare* 'hakkaaja, pukari'), *Karvari* (vrt. ru. *garvare* 'parkitsija'), *Kiiveri* (vrt. ruots. *gästgivare* 'kestikievari, majatalonisäntä'), *Kuppari* (vrt. ruots. *koppare*), *Leikkari*, *Leikari*, *Lekari* (vrt. ruots. *lekare* 'soittaja'), *Lukkari* (vrt. ruots. *klockare*), *Maalari* (vrt. ruots. *målare*), *Mänttari* (vrt. ruots. *mäntare* 'parkitsija, nahan muokkaaja'), *Mölläri*, *Mylläri* (vrt. ruots. *myllare*), *Nattari* (vrt. ruots. *snattare* 'näpistelija'), *Nikkari* (vrt. ruots. *snickare*), *Paakkari*, *Pakari* (vrt. ruots. *bagare*), *Peltari* (vrt. ruots. *bältare* 'voiden solkien tekijä, vaskivaluri, satulaseppä'), *Piipari* (vrt. ruots. *pipare* 'merkinantaja sotaväessä, pillipiipari'), *Prykäri*, *Rykäri*, *Rykäli* (vrt. ruots. *bryggare* 'oluenpanija'), *Rouvari* (vrt. ruots. *krogare* 'krouvin pitäjä'), *Rännäri*, *Rännäli* (vrt. ruots. *brännare* 'tervanpolttaja'), *Rättäri*, *Rättäli* (vrt. ruots. *skjutsrättare* 'kyytimies, rättäri') ja *Räättäri* (vrt. ruots. *skräddare* 'räätäli'), jne. (Nissilä 1962, 1980; Mikkonen ja Paikkala 2000). Sukunimissämme on myös muita lainasanoja, joihin *r*-aines on sisältynyt jo lainattaessa, esimerkiksi *Ankkuri* ~ *Ankkari*, *Junkkari* ja *Keisari*.

Oman sukunimiryhmänsä muodostavat uudet otetut sukunimet, jotka usein ovat varta vasten sukunimiksi muodostettuja ja vailla todellista merkitystä kielessä. Tällaisia sukunimiä otettiin monia 1900-luvun suurissa joukkonimenmuutoissa. Uusia otettuja *-ri*-loppuisia nimiä ovat esimerkiksi *Ehari*, *Ekari*, *Enäri*, *Haimari*, *Hallari*, *Helari*, *Himari*, *Hämeri*, *Jalari*, *Jamari*, *Jumari*, *Jumeri*, *Palinari* ja *Pelmari*. Myös vierasperäisten sukunimien pohjalta on syntynyt uusia *-ri*-loppuisia sukunimiä, esimerkiksi vuonna 1935 *Holmberg* muutti nimensä *Holmariksi*, vuonna 1935 *Cujander* *Kujariksi*, 1936 *Lupander* *Lupariksi*, 1935 *Nikander* *Nikariksi*, 1946 *Zinck* *Sinkariksi* ja niin edelleen. Näitä nimiä muodostettaessa on mukailtu perinteistä sukunimenmuodostusmallia, esimerkiksi vierasperäisistä nimistä on lohkaistu vartaloksi sopiva osa, johon johtimentapainen *-ri* on liitetty.

Suomen kielen verbikantaisiin *-(U)ri*-johdoksiin voidaan katsoa pohjautuvan esimerkiksi nimet *Ampuri*, *Hakkari*, *Hyssäri*, *Huikuri*, *Huusari*, *Häppäri*, *Höhtyri*, *Konkkari*, *Tuhlari*, *Tietäri* ja *Valuri* (Nissilä 1962, 1980; Mikkonen ja Paikkala 2000). Sukunimien pohjana on käytetty myös muita omaperäisiä *-(U)ri*-johdoksia kuin tekijännimiä: *Koukkari*, *Laituri*, *Nykäri*, *Pasuri* ja niin edelleen. Edellä lyhyesti esiteltyjen esimerkiryhmien lisäksi *-ri*-loppuisiin sukunimiimme kuuluu suuri joukko vanhoja nimiä, joita ei aiemmassa

▷

tutkimuksessa ole etymologioitu. Tämän nimijoukon yhteisenä piirteenä voidaan pitää sitä, että nimet ovat sekä merkitykseltään että rakenteeltaan hämärtyneitä.

SUKUNIMISTÖMME NOMINIKANTAISIA -(U)RI-TEKIJÄNNIMIÄ

KAITURI

Kaituri on nykyään noin 30 suomalaisen sukunimi. HisKi-tietokannan mukaan *Kaituri* on henkilönnimenä tunnettu Hauholla, Ilmajoella, Isossakyrössä, Kauhajoella, Keuruulla, Kangasalla, Sahalahdella ja Maskussa. Esimerkiksi Hauholla on vuonna 1836 merkitty muistiin Tp. Adam *Kaituri*, joka myös asuu *Kajturi*-nimisessä torpassa, ja Kangasalla mainitaan vuonna 1823 Tp. Joh. Thuronii *Kaituri*. Maskun lisänimiesiintymät ovat 1820- ja 1830-luvuilta *Kaituri*-nimisestä kylästä. Lisäksi löytyy yksittäisesiintymät Etelä-Savosta Juvalta Anna *Kaituri* (1810) ja Mikkelistä Anna Greta *Kaituri* (1843). Nimi vaikuttaa kirkonkirjamerkintöjen perusteella olevan vahvasti pohjoishämäläinen ja eteläpohjalainen. Vaikka HisKistä löytyneet esiintymät ovat verraten uusia (1800-luvulta), on nimen käytöstä olemassa myös huomattavasti vanhempaa tietoa, sillä *Kaitur* löytyy ammattiin perustuvana liikanimenä ainakin turkulaisten porvarien luettelosta jo 1600-luvun alkupuolelta (Rytkönen 1897: 50).

Ammatinnimellä *kaitur* ~ *kaituri* on murteissa vanhastaan tarkoitettu kaiteiden eli pirttojen tekijää tai kaupustelijaa. Toivo Vuorela mainitsee Kansanperinteen sanakirjassa sanalle *kaituri* myös denominaalisen synonyymin *pirturi* (Vuorela 1979: s. v. *kaituri*). Kaiteentekijästä on käytetty myös yhdyssanoja *kaidemaakari* ja *kaidemestari* (SMS s. v. *kaiide*). *Kaituri*-tekijännimen käytöstä ammatinimikkeenä on tieto Pomarkusta vuodelta 1878: *Kaituri* Sven Svensson. Kaiteiden tekeminen ja kauppaaminen on ollut sekä miesten että naisten ammatti, ja myös *kaituri*-nimitystä on käytetty kummastakin sukupuolesta. Suomen murteiden sanakirjan mukaan ammatinimitys *kaituri* esiintyy yleisesti Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Etelä-Pohjanmaan länsi- ja eteläosassa sekä Pohjois- ja Kaakkois-Hämeessä, esim. Laitila: *Olkost kaitur kaittei myymäs?* ja Kalvola: *Kaituri-Hanna teki kotona kaiteita* – (SMS s. v. *kaituri*).

Tekijännimen *kaituri* kantasana *kaiide* (‘kangaspuiden osa, jolla loimilankojen tiheys määrätään ja jonka piikkien välitse loimilangat kulkevat; pirta’) on tunnettu laajalti kaikkialla Suomessa Savo ja Karjalaa lukuun ottamatta, joissa sitä ei tavata lainkaan (SMS s. v. *kaiide*; *kaituri*)⁷. Ammatinimityksen ja samanasuisen nimen voidaan katsoa maantieteellisesti vastaavan toisiaan, ainoina poikkeuksina Etelä-Savon kaksi *Kaituriksi* nimettyä naista. Poikkeuksiin voi löytyä selitys siitä, että osa *Kaituri*-nimistä saattaa olla johdoksia *Kaita*-alkuisista paikannimistä. Kuten jo mainittiin, HisKin eteläsavolaiset henkilönnimiesiintymät ovat peräisin Juvalta ja Mikkelistä; kummankin paikkakunnan paikannimistössä esiintyy *Kaita*-alkuisia nimiä, esimerkiksi molemmissa tunnetaan nimi

⁷ Morfologiselta kannalta johdoksen *kaituri* kantasana voisi olla myös adjektiivi *kaita*, mutta semanttisesti *kaita*-adjektiivista muodostettu -(U)ri-tekijännimitys ei ole mahdollinen.

Kaitalampi. Tällaiset nimet ovat ajan mittaan voineet muuttua tekijännimen kanssa homonyymiseen asuun *Kaituri*.

KANKURI

Nyky-suomalaisten sukunimenä myös *Kankuri* on harvinainen, sillä nimenkantajia on alle neljäkymmentä. Ammattiin perustuvana liikanimenä *Kangurj* esiintyy turkulaisten porvarien keskuudessa ainakin jo 1600-luvun alussa (Rytkönen 1897: 50). HisKistä *Kankuri*-nimestä löytyy useita tietoja Pohjois-Savosta Rantasalmelta (esim. Pähl *Kankuri* 1709), Kuopiosta ja Joroisista; Etelä-Karjalasta Muolaasta ja Pyhäjärveltä; Keski-Karjalasta Käkisalmelta; Kymenlaaksosta Iitistä; Uudeltamaalta Karkkilasta; Varsinais-Suomesta Pöytyältä ja Uskelasta; Hämeestä Hollolasta, Kalvolasta ja Tammelasta; Pohjois-Pohjanmaalta Kokkolasta (Margreta Matsdr. *Kangur* 1671), sekä Inkeristä Hietamäeltä ja Tuuterista. *Kanguri*-niminen henkilö on merkitty kirkonkirjoihin myös Pietarin suomalaisessa Marian seurakunnassa 1736: Pohl Jacobss. *Kanguri*. Kuten edellä luetelluista paikkakunnista voi päätellä, sukunimeä *Kankuri* tavataan lähinnä eteläisessä Suomessa, Hämeessä ja Pohjois-Savossa.

Ammattimaisen kankaankutojan vanha nimitys *kankuri* (< *kangas*) esiintyy kirjasuomessa aina Agricolan teoksista lähtien ja on yleisesti tunnettu lähes kaikkialla suomen murteissa. Ainoa poikkeus, mistä *kankuri*-ammattinimitystä ei tavata lainkaan, on Suomen murteiden sanakirjan mukaan Inkerin alue (vrt. edellä Hietamäen vuoden 1867 ja Tuuterin 1790-luvun nimiesiintymät, jotka selittyivät savolaiseksiansiolla). Ainoastaan Kainuusta, Peräpohjolasta ja Länsipohjasta sanan esiintymisestä on saatu vain niukasti tietoja. (SMS s. v. *kankuri*.) Kuten edellä tuli esille, ei näillä alueilla ole vanhastaan tunnettu myöskään vastaavaa sukunimeä. HisKissä ammattinimityksenä *kankuri* esiintyy Keski-Karjalassa Käkisalmella, jossa on vuonna 1884 elänyt *Kankuri* Anders Patrakka, ja pohjoisessa Varsinais-Suomessa Maskussa, jossa on vuonna 1697 haudattu *Kanguri* Thomas. Tällainen etunimen edelle merkitty määrite voitaneen ilmeisesti tulkita myös talonnimeksi (Mikkonen ja Paikkala 2000: 16).

Kotona tapahtunut pellavakankaiden kudonta on tunnettu Suomessa perinteisesti naisten harjoittamana toimintana, mutta kaikki varhaiset 1600-luvun ammattikankurimme olivat vielä miehiä. Pentti Virrankoski (1963) arvioi Suomessa harjoitetun pellavakankaiden ammattimaista kudontaa ja myyntiä ainakin Turun seudulla jo keskiajalta lähtien. Vuodelta 1529 löytyy myös maininta »Turun palttinasta» vientitavarana. Erityisen runsasta pellavankudonta on ollut 1500-luvulla myös Karjalan kannaksella. Muita huomattavia ja nopeasti kehittyviä pellavankudonta-alueita 1600-luvulla ovat olleet Turun ja Porvoon seudut. Ammattikäsitönä harjoitetun pellavankudonnan huippu saavutettiin Turussa ja Porvoossa ennen 1700-luvun puoltaväliä, jolloin kankurimestareita kaupungeissa oli yhteensä lähemmäs sata. Ammattimainen pellavankudonta taantui tämän jälkeen nopeasti, todennäköisesti Ruotsin pellavankudonnan nopean edistymisen vuoksi. Myyntiä varten tapahtunut kankaankudonta jatkui kotikudontana maaseudulla. Varsinais-Suomen, Uudenmaan, Hämeen ja Satakunnan lisäksi 1800-luvulla yksi Suomen huomattavimmista pellavankudonta-alueista oli Itä-Suomen sisämaassa (vrt. *Kankuri*-nimen yleisyys Pohjois-Savossa). (Virrankoski 1963: 53–82; levinneisyyskartta s. 78.)

Paikkakunnat, joissa Virrankosken tutkimuksen mukaan harjoitettiin myyntiin tähtäävää kankaankudontaa (n. 1809–1865), vastaavat pitkälti *Kankuri*-nimen esiintymisalueita

▷

Suomessa. Luontevaa onkin ajatella, että seuduilla, jotka ovat olleet suotuisia pellavan- kasvatukseen ja joilta saaduista vuotuisista sadoista on riittänyt pellavaa myyntiin asti kudottavaksi, on ollut myös ammattikankureita enemmän kuin muualla. Tästä taas on seurannut se, että samoilla paikkakunnilla tunnetaan myös ammattinimestä henkilönnimeksi siirtynyt *Kankuri*.

KEIHÄRI

Keihäri-nimisiä suomalaisia on vain muutama. *Keihäri* on ollut nimiehdotuksena nimeään vaihtaville suomalaisille useina vuosina, ja myös yksittäisiä nimenmuutoksia on tehty muutamia. Samannäköisistä nimistä löytyy merkintöjä pohjoisesta Keski-Suomesta Viitasaarelta 1700-luvulta: Gl. gumm. Maria *Keihäritär* (1724), B. Johan *Keihäritär*⁸ (1747) ja Johan Joh:s. *Keihäri* (1742). *Keihäri* esiintyy 1700-luvun alusta alkaen Viitasaarella myös kylän ja talon nimenä. Viitasaaren esiintymien lisäksi HisKistä löytyy muistiinpano Oulusta vuodelta 1741: Drängen Jacob Mattzson *Keiher*. Sukunimet-kirjan mukaan perinteiset *Keihäs*-sukunimet perustuvat *Keihäs*-alkuisiin luontonimiin (*Keihäsjärvi*, *Keihässalmi*), jotka ovat saaneet nimensä keihäsmäisen ulkomuodon tai vanhojen metsästystapojen perusteella (Mikkonen 2000: s. v. *Keihäs*).

Suomen murteiden sanakirjasta ei löydy tietoja sellaisten tekijännimien kuin **keihäri* tai **keihuri* esiintymisestä murteissamme. Murteissa tunnetaan ainoastaan yhdyssana *keihäsmies*, joka esiintyy myös Agricolan kielessä 1500-luvulla. Myöskään HisKin tiedoista ei löydy sanasta *keihäs* johdettuja ammattinimiä. Ammatti tosin oli ainakin keskiajalla Euroopassa tuttu, sillä sotaväkeen kuului keihäsmiehiä. Myös tulliportin vartijoita on todennäköisesti kutsuttu samalla nimellä. On kuitenkin pidettävä aivan odotuksenmukaisena, että esimerkiksi Ruotsin sotaväessä työskentelevistä henkilöistä on virallisissa asiakirjoissa käytetty ainoastaan ruotsinkielisiä ammattinimikkeitä. Suomen murteiden sanakirjan mukaan *keihäsmieheksi* on kutsuttu myös karhunpyynnissä keihästä käyttävää henkilöä (SMS s. v. *keihäs*-), mutta tämä ei ilmeisesti ole ollut mikään ammattimainen virka.

Keihäri-nimestä on todettava, että vaikka se periaatteessa voisi historiallisten ja kielihistoriallisten tosiasioiden perusteella olla mahdollinen ammatinimitys, se ei sellainen todennäköisesti kuitenkaan ole. Näin ollen 1700-luvun *Keihäri*-nimiä ei pystytä kytkemään tekijännimityksiin.

LAMPURI

Suomessa ei nykyään ole *Lampuri*-nimisiä henkilöitä. *Lampuri* esiintyy 1930-luvun sukunimioppaissa nimiehdotuksena uutta nimeä etsiville, mutta tietoja nimenotoista ei ole. Seurakuntien historiakirjoissa mainitaan kuitenkin muutama *Lampuri*-niminen henkilö, myöhäisin HisKistä löytyvä esiintymä on 1900-luvun alusta Antreasta Etelä-Karjalasta: [rengin] vo. Maria *Lampuri*. Kaksi muuta esiintymää ovat nekin melko eteläisestä Suo-

⁸ Esiintymätieto Viitasaarella vuonna 1747 haudatusta henkilöstä B. Johan *Keihäritär* perustuu seurakuntien kirkonkirjojen HisKi-tietokantaan. Tietoa ei ole tarkistettu alkuperäislähteestä, joten kirjoitusvirheen mahdollisuutta ei ole suljettu pois. Tässä tapauksessa miehellä on perinteinen itäsuomalainen *-tAr*-loppuinen naisen sukunimi. Kysymyksessä on todennäköisesti kirjausvirhe.

mesta, nimittäin Kaakkois-Hämeestä Kärkölästä (Rotf. Piga Maria *Lampuri* 1847) ja Varsinais-Suomen ylämaalta Säkylästä (Rotfattige⁹ Isak Mattson *Lampuri* 1890).

Kuten jo Agricolan sanastoa käsittelevässä luvussa kävi ilmi, lammaspaimenta tarkoittava sana *lampuri* on tuttu paitsi suomen murteissa myös osassa lähisukukieliä. Tapana oli, että lampureina käytettiin nuoria poikia ja vanhuksia (NS s. v. *lampuri*). Nykysuomessa *lampuri*-nimityksen ensisijainen merkitys on lampaankasvattaja. Murteissamme *lampuri*-ammattinimitys perinteisessä merkityksessään on ollut tunnettu Varsinais-Suomessa, Satakunnassa ja Hämeessä. Pohjoisempaa löytyy vain muutama yksittäinen tieto, joista niistäkin käy ilmi, että vaikka sana tunnustetaan, se ei kuulu paikalliseen kielenkäyttöön. Sanaa kuvataan muun muassa raamatulliseksi (Alatornio 1910). (SMSA s. v. *lampuri*.) HisKissä *lampuri* esiintyy kirkonkirjoihin pantuna ammattinimityksenä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Etelä- ja Keski-Karjalassa. Vaikka *Lampuri*-nimisiä henkilöitä mainitaan lähteissä vain muutama, voidaan todeta, että sekä nimet että appellatiiviset johdokset sijoittuvat eteläiseen Suomeen.

LINTURI

Linturi-sukunimen kantajia on Suomessa reilut 30. Nimen on 1900-luvun alussa nimenmuutoksissa ottanut kolme mieshenkilöä, joiden jälkeläisiä nykyiset *Linturit* ovat, sillä HisKi-tietokantaan tallennettujen vanhojen asiakirjojen perusteella nimi ei ole vanhastaan kuulunut sukunimiimme.

Kuten alkupuolella Agricolan teoksissa esiintyviä *-(U)ri*-johdoksia esitellessäni mainitsin, tekijännimitys *linturi* esiintyy jo varhaisimmassa kirjallisuudessamme. Myös Hakulinen (2000: 176) mainitsee johdoksen *-ri*-ammattinimitysten luettelossaan. Hän merkitsee johdoksen eteen tyylikommentin *vanh.*, mikä saattaa hyvinkin viitata siihen, että johdos on hänelle tuttu ainoastaan Agricolan kielestä. Vaikka linnustaja on yleinen vanha ammatti, *linturi*-johdoksen vierauden puolesta puhuu myös August Ahlqvistin kommentti Kielettäressä vuonna 1871: »Päätteellä *-ri* johtuvia tekijännimiä olen nykyiselle kirjakiellelle oudompina pannut ylös sanat: *pilcari* pilkkaaja, – – *linturi* lintumies linnunpyytjä, *sikuri* sianpaimen» (Ahlqvist 1871: 9) (kursivoinnit eivät sisälly alkuperäiseen tekstiin). Samassa yhteydessä Ahlqvist huomauttaa myös sekä Agricolan *pilkkari*- että *sikuri*-tekijännimitysten outoudesta.

Nykyään sukunimiimme kuuluva *Linturi* perustuu kyllä omaperäiseen denominaaliseen *-Uri*- tai *-ri*-johdokseen, mutta kyseessä on 1900-luvun otettu nimi. Itse johdos on todennäköisesti tullut suomalaisille tutuksi kirjallisuudesta, alkuaan Agricolan teoksessa esiintyvänä sanana. Sanaa *linturi* ei liene koskaan todellisessa kielenkäytössä käytetty kenenkään ammattinimityksenä. On mahdollista, että johdos on esimerkiksi Agricolan itsensä kirjakielen tarpeisiin muodostama (vrt. viron *kalur* 'kalastaja'). Mainittakoon kuitenkin, että Suomen murteiden sana-arkistosta löytyy tieto *linturi*-johdoksen käytöstä tekijännimen merkityksessä. Perä-Pohjolasta Kuhmoniementä on kirjattu lause: »Pyssymieheksi täytyy nyt jokaisen linturin ruveta». Sanalipussa on merkintä *vanh.* Johdoksesta

⁹ *rotfattig* 'ruotuvaivainen eli ruotujakolaitoksen yksikkönä toimivan taloryhmän elätettävänä oleva köyhäin-apua nauttiva henkilö' (Ruotsalais-suomalainen sanakirja 1912: s. v. *rotfattig*; NS s. v. *ruotuvaivainen*).

on myös maininta 1930-luvulta Pohjois-Hämeestä, mutta kontekstin perusteella ei voi varmasti sanoa, viitataan *linturilla* itse lintuun vai sen pyydystäjään: »Ette te tunnekan pojaat linturia, sano Martin-Aku, kun varista paisto». (SMSA s. v. *linturi*.)

NAHKURI

Denominaalisesta ammattinimikkeestä sukunimeksi siirtynyt *Nahkuri* on Suomessa yleinen sukunimi, sillä sen kantajia on nykyään noin puolitoista sataa. Nimestä esiintyy merkintöjä 1500-luvun puolenvälin tienoilta Kannakselta, esim. 1543 Swen *Nackurin*. (Paikkala 2000: s. v. *Nahkuri*.) Myös HisKistä on löydettävissä runsaasti *Nahkuri*-nimisiä henkilöitä aina 1600-luvulta lähtien. Nimenkantajia löytyy muun muassa Hiitolasta (1691 Matz *Nahkuri*), Jaakkimasta, Kirvusta, Kivennavalta, Käkisalmelta (1702 Borg. Joh. *Nahkuri*), Raudusta ja Sakkolasta. Sukunimenä *Nahkuri* onkin selvästi karjalainen.

Tekijännimityksenä *nahkuri* (< *nahka*) tarkoittaa nahkoja ammatikseen muokkaavaa henkilöä. Yleensä nahkoja valmistivatkin vaativan valmistusprosessin tähden lähinnä vain ammattinahkurit (Virrankoski 1963: 390). Tekijännimi on tuttu myös vatjassa ja virossa. Kuten jo edellä totesin, *nahkuri* mainitaan kirjakielessä ensi kerran vuonna 1745. Vaikka *nahkuri* on vanha ammatti, *nahkuri* ammattinimikkeenä esiintyy kirkonkirjoissa vasta 1800-luvun lopulta lähtien, mutta tällöin merkintöjä on satoja ympäri maata, esimerkiksi Eurassa 1891 mainitaan *nahkuri* Juha Suominen ja Angelniemellä 1896 *Nahkurin* sälli Erland Konstantin Saarinen. Näiden tietojen perusteella ei voi tehdä päätelmiä *nahkurin* perinteisestä murre-edustuksesta, koska tekijännimi on jo ilmeisen vakiintunut teollisuudessa käytetty kyseistä työtä tekevän henkilön nimike. Samansisältöisiä nimityksiä ovat ruotsalaisperäiset *kinnari* ja *skinnari*. Nahkoja työstäviä ammatillaisia ovat myös *karvari* ja *parkkari* ~ *parkkali*. Kaikki nimitykset esiintyvät vanhastaan myös sukunimissämme.

HisKiin tallennetuista kirkonkirjatiedoista löytyy merkintä vuonna 1793 Kivennavalla kastetusta lapsesta, jonka isänä mainitaan Inh. Staf. *Nahkari*. Viipurin läänin Pyhäjärveltä puolestaan on vuosilta 1781 ja 1791 maininnat kastettujen lasten äideistä, joista toinen on Hel. *Nahkari* ja toinen Elin *Nahkari*. Kysymys on todennäköisesti samasta henkilöstä, mutta muistiinpanot ovat siis erilliset. Näiden lisäksi löytyy merkinnät Viipurista vuodelta 1812, Inh. Michel *Nahkari*, ja Valkjärveltä vuodelta 1900, Läksiänpoika nuorimies Tuomas Israelinpoika *Nahkari*. Kaikki *Nahkari*-esiintymät ovat nykyisen rajan takaisesta Karjalasta. HisKin tiedoista selviää, että *Nahkari*-nimellä kirkonkirjoissa esiintyvät henkilöt tavataan kirjattuina myös *Nahkuri*-nimellä. Ilmeisesti nimi *Nahkuri* on näissä tapauksissa satunnaisesti kirjattu väärin *Nahkariksi*. Suomen murteiden sana-arkiston tietojen perusteella myöskään murteissamme ei tunneta johdosta **nahkari*.

OJURI

Ojuri on nykyään noin kahdenkymmenen suomalaisen sukunimi. Suomen sukututkimusseuran suomalaisten nimenmuutosten ja nimiehdotusten hakuohjelman perusteella nimi on otettu sukunimeksi vuonna 1906, mutta nimestä löytyy myös vanhoja, joskin vähäisiä, tietoja HisKistä. Etelä-Pohjanmaalla Isossakyrössä on elänyt vuonna 1711 Anders *Ojuri*. Lisäksi löytyy Viipurista 1818 merkintä Pig. Cath. Petri *Ojurin*.

Ojankaivaja on perinteinen fyysisesti raskas miesten ammatti. Nykysuomen sanakirja antaa denominaaliselle tekijännimelle *ojuri* rinnakkaisnimitykset *ojankaivaja*, *ojanluoja* ja *ojamies* (NS s. v. *ojuri*). Tekijännimellä *ojuri* on kutsuttu nimenomaan ammattimaista ojankaivua harjoittavaa henkilöä. Suomen murteiden sana-arkiston tietojen perusteella tekijännimi *ojuri* tunnetaan laajalla alueella Suomessa. Varsinais-Suomessa on tunnettu myös yhdyssana *salaajuri* 'salaojien kaivaja'. (SMSA s. v. *ojuri*.) HisKin tiedoista ei löydy *ojuria* käytetyn kenenkään kirkonkirjoihin vietynä ammattinimikkeenä.

Sukunimistöömme kuuluu myös nimi *Ojari*. *Ojari*-nimen kantajia on nykyään vain muutama. Nimi on ollut nimiehdotuksena vuosina 1907 ja 1919, mutta tietoja nimenotoista ei ainakaan Suomen sukututkimusseuran tietokannasta löydy. HisKi-tietokannasta löytyy tietoja *Ojari*-nimisistä henkilöistä Etelä-Pohjanmaalta 1800-luvulta, esimerkiksi Alahärmästä (inh. Gust. Sim.ss. *Ojari* 1849), Isostakyröstä (Tps: Joh: Henr:ss: *Ojari* 1850) ja Ylistarolta (Tp:s. Joh: Henr:s. *Ojari* 1850). Lisäksi etelämpää Länsi-Satakunnasta Nakkilasta löytyy merkinnät Torparen Johan Fredrik *Ojar*: (1864) sekä Torpparin tytär Aina Sofia Juhontytär *Ojare* (1893), joista viimeksi mainittu vaikuttaisi olevan edellisen tytär. *Ojare*-nimisiä henkilöitä löytyy myös muutamia muita. Isostakyröstä löytyy tapaus, jossa *Ojari*-nimen rinnalla käytetään *Ojare(s)*-asua: Tpd:r Just: Gust:d:r *Ojares*.¹⁰ *Ojari*-nimen voidaan todeta keskittyvän Etelä-Pohjanmaalle. Länsisuomalaisten esiintymien lisäksi *Ojari*-nimestä löytyy maininnat Pohjois-Savosta Rantasalmelta: Tj.pig. Eva Cathar. *Ojari* (1828) ja Lisa *Ojari* (1829). Lisäksi Keski-Karjalasta Hiitolasta on vuodelta 1881 merkintä: Läksiäin, nuorimies Juho Iisakin poika *Ojaristo*.

Sukunimet-teoksessa on parisenkymmentä nimiartikkelia *Oja*-nimistä. Nimiaainesta ei ole rinnastettu mihinkään vierasperäiseen nimeen tai muuhun lainasanaan, joten kumpaakin tässä esiteltyä nimeä *Ojuria* ja *Ojaria* voitaneen pitää omaperäisinä johdoksina *oja*-kantasanaan. Eri asia tietenkin on, ovatko nimet tekijännimistä syntyneitä. Paikkala toteaa sukunimestä *Ojanen*, että varsinkin Etelä-Pohjanmaalla nimi perustuu tavallisesti *Oja*-alkuiseen torpan- tai talonnimeen (Paikkala 2004: 109, 307–308). Myös sellaiset nimet kuin *Ojalainen*, *Ojakas* ja *Ojamies* ovat mahdollisesti asukkaannimijohdoksia (Paikkala 2000: s. v. *Ojalainen*). Suomen murteiden sana-arkistosta löytyy kuitenkin todisteita myös *ojari*-johdoksen käytöstä ammatinimityksenä: sana *ojari* merkityksessä 'ojuri, ojankaivaja' on merkitty muistiin Perä-Pohjolassa Rovaniemellä sekä Keski-Pohjanmaalla Himangalla. (SMSA s. v. *ojari*.)

PATURI

Paturi-sukunimisiä henkilöitä on nykyään Suomessa reilut 50. Nimestä löytyy tietoja 1600-luvun alkupuolelta lähtien. Kalle Rytönen (1897) mainitsee vanhoja turkulaisia porvarisnimiä koskevassa kirjoituksessaan nimen *Patur* esiintyvän porvarien luettelossa 1600-luvun alkuvuosikymmenillä. Todettakoon kuitenkin, ettei Rytönen jostain syystä ilmeisesti käsitä *Patur*-nimityksen viittaavan padantekijään lukiessaan nimen joukkoon, josta toteaa näin: »On joukko muitakin *r-* (*rj-*) päätteisiä nimiä, joista on vaikea löytää mitään ammatin merkitystä» (Rytönen 1897: 51). *Paturi* (tässä asussa) esiintyy 1600-luvun

¹⁰ Länsi-Suomessa talonnimi kirjattiin usein asiakirjoihin nimen yhteyteen sijamuodossa (vrt. *Ojares*).

loppupuolella myös Emil Jalavan julkaisemassa Turun katedraalikoulun oppilasluettelossa, Liber scholae Aboensis 1670–1825–1830. Tässä yhteydessä ammattinimeä tulee pitää joko jo isältä periytyneenä nimenä tai talonnimenä, ei nuoren koulupojan henkilökohtaisena lisänimenä.

Myös HisKistä löytyy merkintöjä Turun *Patureista*: lapsiaan erityisen ankarina 1600-luvun lopun vuosina ovat haudanneet Borg: Zach: *Patur* (1691), Borg: Mats *Patur* (1692), Borg: Johan *Patur* (1693) sekä pari kuukautta ennen omaa kuolemaansa Borg: Knut *Patur* (1692). Samalta aikakaudelta on merkintöjä *Patureista* myös Porista, Johan Michelsson *Patur* (1697), ja Kokemäkelältä, Brita Oloffsd:r *Paturi* (1724). Muita nimenkantajia on myöhemmin merkitty edellisten paikkakuntien lisäksi Hattulasta, Janakkalasta (esim. 1818 bd. Wilhelm Michelss. *Paturi*, *Paturin* talosta) ja Tuusulasta. Yksittäisiä tietoja on myös Pietarin suomalaisesta Marian seurakunnasta ja Sakkolasta (1764 Jöran Jacobss: *Paturi*). Nimi vaikuttaa keskittyvän Varsinais-Suomen, Hämeen ja Satakunnan alueelle.

Ammattinimityksellä *paturi* tarkoitetaan padan- tai ruukuntekijää. Kansanperinteen sanakirjassa tekijännimelle annetaan myös erityismerkitys 'karjalainen ruukkukauppias' (Vuorela 1979: s. v. *paturi*). HisKin tiedoista ei löydy sanaa *paturi* käytettynä ammattinimikkeenä. Sellaisissa Etelä-Hämeen Janakkalasta peräisin olevissa merkinnöissä kuin *Paturimåg*. Michel Gustafss: (1783) (*måg*, -en 'vävy') ja (1843) *Paturi* Pig. Lovisa Gustafsdotter ei voi olla kysymys suomenkielisestä ammattinimityksestä, koska asiakirja on ruotsinkielinen. *Paturilla* viitataan todennäköisesti talonnimeen. Murrearkiston tietojen perusteella pataseppää, patakauppiasta, saviruukkujen tekijää ynnä muuta sellaista tarkoittava tekijännimi *paturi* tunnetaan erityisesti Etelä- ja Keski-Karjalassa. Lisäksi yksittäiset maininnat on kirjattu muistiin Pohjois-Karjalasta, Pohjois-Savosta ja Inkeristä. (SMSA s. v. *paturi*.) Lisäksi lähisukukielistä ainakin inkeroismurteissa tunnetaan *pattuuri* 'ruukuntekijä, ruukkukauppias'.

Myös *Paturin* ainakin hypoteettinen rinnakkaisjohdos *Patari* löytyy vanhoista historiankirjoista. Nykysuomalaisten sukunimiin *Patari* ei kuulu. Käkisalmelta on jo vuodelta 1710 maininta Jören Tijras enk. Maria *Patari*, Kemin maaseurakunnan kastettujen luettelossa mainitaan vuonna 1732 syntyneen lapsen äitinä Maria *Patari*, ja vuoden 1735 vihittyjen tiedoista löytyy Sara Pehrsd:r *Patari*. Myöhemmältä ajalta on merkintä Viipurin maaseurakunnasta vuodelta 1882 Anette *Patari* ja Säkkijärveltä 1868 shreddare lärling Erik Davidsson *Patari*. Samannäköistä tekijännimijohdosta ei löydy HisKistä ammattinimikkeenä käytettynä, eikä sitä tunneta Suomen murteiden sana-arkiston tietojen perusteella murteissa muutoinkaan. Ainakin osa *Patari*-asuisista nimistä on *Peteri*-nimiä (< *Peter*) ja osa ilmeisesti *Pietari*-nimeen palautuvia *Pätäri*-nimiä (ks. Paikkala 2000: s. v. *Peteri*; *Pätäri*).

SAHURI

Sahuri on nykyään noin parinkymmenen suomalaisen sukunimi. Tietoja myöhäisistä 1900-luvun nimenotoista ei ole. HisKistä nimestä löytyy mainintoja Varsinais-Suomen ylämaalta Köyliöstä (möln. Matts Ericss. *Sahuri* 1807) ja Etelä-Hämeestä Tammelasta (Tp Matts Joh.s. *Sahuri* 1812 ja Maria Joh.dr. *Sahuri* 1828, *Sahurin* talosta). Muita nimen esiintymäpaikkoja ovat eteläinen Varsinais-Suomi (Pertteli), Etelä-Karjala (Kuolemajärvi 1880) ja Pietarin suomalainen Marian seurakunta (1863). Lisäksi nimi mainitaan Kes-

ki-Karjalassa Sakkolassa 1800-luvun lopulla, mutta kysymyksessä on paikkakunnalle Tammelasta muuttanut henkilö. Näiden HisKistä saatavien tietojen perusteella *Sahuri* vaikuttaa varsinaissuomalais-hämäläiseltä nimeltä, jota tavataan myös eteläisessä Karjalassa ja Pietarin suomalaisten keskuudessa.

Tässä johdos *sahuri* ymmärretään *saha*-substantiivista muodostetuksi, mutta johdos voi yhtälailla olla deverbaalinen (*sahata* > *sahuri* 'sahaaja'). Denominaalisen *sahuri*-johdoksen merkitys voidaan ymmärtää tekijännimen *pajuri* (< *paja*) tapaan henkilön työskentelypaikan nimityksestä syntyneeksi. Sahuri on Suomessa perinteinen ammatti, ja *sahur(i)*-tekijännimi on yleisesti tunnettu ammattisahaajan nimitys kaikkialla Suomessa. Tekijännimi on tuttu myös lähisukukielistä ainakin inkeroismurteissa ja virossa. Eri puolilla Suomea *sahuri* tunnetaan myös sahaavan miehen mallisen leikkikalun nimityksenä. Samasta leikkikalusta tunnetaan Pohjois-Karjalassa myös nimitys *sahariäijä*. (SMSA s. v. *pajari*; *pajuri*; *sahariäijä*; *sahuri*.)

Ammattinimikkeenä HisKissä *sahuri* esiintyy Satakunnassa Porissa, Varsinais-Suomessa Perttelissä sekä Etelä-Karjalassa Ruokolahdella ja Keski-Karjalassa Sortavalassa. Lisäksi Viipurin läänin Pyhäjärven kirkonkirjoista löytyy merkintä, jolla voidaan viitata myös *Sahuri*-nimiseen henkilöön: *Sahurin* anoppi Susanna Kauhanen. Varsinkin Porissa nimike on ollut yleinen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, sillä vuosina 1880–1903 on kaupungista mainittu yli 20 *sahuria*. Heidän asuintaloinaan mainitaan *Wanha Saha*, *Wanha Höyrysaha*, *Höyrysaha*, *Pihlavan Saha* jne. On luontevaa, että koska sahoja ja niissä työskenteleviä *sahureita* tavataan samoilla paikkakunnilla, myös *Saha*- ja *Sahuri*-nimet sijoittuvat samoille alueille.

Sirkka Paikkalan mukaan sukunimi *Sahuri* perustuu asumuksen nimeen. Esimerkki-tapauksena Sukunimet-teoksessa esitetään seuraava: »Padasjoen Nyyssölän Verhon talon Sahurin torppa sai nimensä läheisessä joessa olleesta lautasahasta». (Paikkala 2000: s. v. *Sahari*.) Tekijännimen merkitystä Sukunimet-teoksessa ei edes mainita.

Sahari-nimisiä suomalaisia on vähän yli 100. Sukunimet-teoksen mukaan *Sahari*-nimen alkuperän katsotaan olevan karjalaisessa ristimänimessä *Saha*, *Saho(i)*, *Sahari* (< ven. *Zahoi*, *Zaharij*, *Zahar* < *Sakarias*). Paikkalan mukaan on kuitenkin mahdollista, että ainakin läntiset *Sahari*-nimet perustuvat talonnimeen, joka on saanut nimensä talossa harjoitetusta sivuammattista. (Paikkala 2000: s. v. *Sahari*.) Tarkastellessa *Sahari*-nimen esiintymistä HisKistä huomaa, että nimellä on selvästi kaksi esiintymäaluetta: runsaasti esiintymiä on Pohjois- ja Etelä-Karjalassa, mutta niitä löytyy myös Länsi-Suomesta. Molemmilla alueilla nimestä löytyy esiintymiä 1600-luvun lopulta alkaen. Myös Kymenlaaksossa nimi tunnetaan jo 1600-luvun puolella.

Vaikka edellä jo kävi ilmi, että tekijännimi *sahari* tunnetaan nimenomaan Pohjois-Karjalassa *sahurin* rinnakkaisjohdoksena, ovat tästä todistavat tiedot kuitenkin niukat. Länsimurteiden alueelta ei *sahari*-tyyppisestä tekijännimestä ole tietoja. Jälleen löytyy kirkonkirjoista mielenkiintoinen *Sahuri*- ja *Sahari* -nimien rinnan esiintyminen samoilla paikkakunnilla ja ilmeisesti myös samoista henkilöistä käytettynä. Kuten *Sahuri*-nimen esiintymätiedoissa mainitsin, on nimi lännessä tuttu Köyliössä, Tammelassa ja Perttelissä. Samoilla paikkakunnilla esiintyy kirkonkirjoissa myös lisänimi *Sahari*. Esimerkiksi edellä mainittu esiintymä möln. Matts Ericss. *Sahuri* on peräisin Köyliöstä vuodelta 1807 ja merkintä möln. Matts Ericss. *Sahari* on Köyliöstä vuodelta 1800. Lisäksi *Sahari*-nimisiä henkilöitä on jo ainakin 1600-luvun lopulta alkaen elänyt Naantalissa ja

▷

1800-luvun alusta lähtien Mäntsälässä ja Pomarkussa. Useilla paikkakunnilla esiintyy *Sahari*-nimisiä taloja.

VAKKURI

Todennäköisesti ammattinimitykseen *vakkuri* 'vakantekijä' perustuva sukunimi *Vakkuri* on omaperäisistä denominaalisista tekijännimistämme nykysuomalaisten sukunimenä yleisin: *Vakkuri*-nimisiä henkilöitä on nelisensataa. Sukunimet-kirjassa *Vakkurin* alkuperä ilmoitetaan hieman varovaisesti ammattinimityksestä kehittyneeksi, mutta muita etymologioita ei kuitenkaan esitetä. Varsinais-Suomessa Nousiaisissa tiedetään olleen jo 1500-luvulla talo nimeltä *Vakkuri*. Samalta paikkakunnalta löytyy maininta henkilöstä nimeltä Niilo Yrjönpoika *Vakkuri*. Myös Somerolla on ollut *Vakkuri*-niminen talo jo 1500-luvulla. Pohjois-Hämeestä Hattulasta on maininta vuodelta 1571 lampuoti Anders *Vackurista* ja Etelä-Karjalasta Jääskestä vuodelta 1550 Tomos ja ollij *uackirij* 1550. (Paikkala 2000: s. v. *Vakkuri*.)

HisKissä *Vakkureita* esiintyy runsaasti 1600-luvulta lähtien, mikä on odotuksenmukaista, koska nimi on yleinen nykysuomessakin. *Vakkuri*-nimisiä henkilöitä mainitaan Etelä-Pohjanmaalla Alahärmässä (esim. Mattz *Wackur* 1726; samanniminen talo mainitaan jo 1664), Kauhajoella (esim. Jöran Maatzs. *Wackuri* 1696), Isojoella, Isossakyrössä, Karijoella, Lapualla, Lapväärtissä, Oravaisissa, Teuvalla, Vöyriissä ja Ylihärmässä; Keski-Pohjanmaalla Karstulassa ja Pietarsaareissa sekä Pohjois-Pohjanmaalla Haukiputaalla, Iissä (esim. John Cnutss *Vakkuri* 1680) ja Kuivaniemellä. Lisäksi nimi mainitaan mm. Satakunnassa Ikaalisissa (Erich Jac:s: *Wakkuri* 1744), Kokemäellä (Maisa *Wackuri* 1708) ja Merikarvialla, Varsinais-Suomessa Somerolla (Lars *Wackuri* 1709), läntisessä Keski-Suomessa Alajärvellä (1785), Lappajärvellä ja Soinissa (bd.s. Joh. Andrea' *Wackuri* 1806), pohjoisessa Keski-Suomessa Saarijärvellä, Peräpohjolassa Pudasjärvellä (1721), Simossa (1765), Tervolassa ja Kemissä (1714) ja Pohjois-Karjalassa Tohmajärvellä (1730), Etelä-Karjalassa Lappvedellä jne. Vaikka *Vakkuri*-nimisiä henkilöitä tavataan ympäri Suomea, on *Vakkuri*-nimen perinteistä esiintymäaluetta läntinen Suomi, vahvimpana alueena Etelä-Pohjanmaa.

Tekijännimi *vakkuri* ei esiinny ammattinimenä HisKi-tietokannassa. Suomen murteiden sana-arkiston tarjoamien tietojen perusteella ammattinimitys *vakkuri* tunnetaan parhaiten Etelä-Pohjanmaalla. Lisäksi on muutama maininta Satakunnasta, Pohjois-Hämeestä ja Varsinais-Suomesta. Länsi-Uudeltamaalta on merkitty muistiin vuonna 1937 seuraava tieto: »Vakantekijästä en tiedä erikoista ammattinimitystä. Sanotaan vaan, että se ja se niitä tekee. Vakkuri on kyllä murteessa tunnettu sana, tarkoittaen sellaista kuin niskuri, itsepäinen, tottelematon. Vakkujen kauppiaista en ole kuullut puheita –». (SMSA s. v. *vakkuri*.)

Läntisessä Varsinais-Suomessa on harjoitettu ammattimaista puuastioiden valmistusta jo varhain. Jo 1500-luvun alkupuolella virallisissa käskykirjeissä kutsutaan nykyisen Vehmaan alueen ihmisiä vakkasuomalaisiksi. Nimitys perustuu heidän harjoittamaansa vakkujen valmistukseen. (Vilkuna 1933: 175.) Vakka-Suomi sijaitsee Lounais-Suomessa Turun alueen pohjoispuolella, ja siihen luetaan edellä mainitun Vehmaan lisäksi Kustavin, Pyhärannan ja Taivassalon kunnat sekä kaupungit Uusikaupunki ja Laitila. Näiltä tienoilta on muistiin merkitty ainoastaan vanha sanonta, jossa nimitys *vakkuri*

esiintyy, sekä yksittäinen tieto siitä, että vakana painajan nimitys on *vakkuri*. Varsinaisella Vakka-Suomen alueella ei HisKin tietojen perusteella esiinny *Vakkuri*-nimeä, vaan sekä ammatinnimitys että siihen pohjautuva nimi keskittyvät jonkin verran pohjoisemmaksi, Etelä-Pohjanmaalle.

Myös *Vakkuri*-nimelle löytyy sukunimistöämme pariaksi *Vakkari*. *Vakkari*-nimisiä henkilöitä on noin 140, joten nimeä on pidettävä suhteellisen yleisenä. Sukunimet-teoksessa mainitaan vanhoista asiakirjoista poimittuina *Vakkari*-nimen esiintyminä mm. Viipurin linnan henki- ja tilikirjoihin kirjattu P A son *wackar* (1557) ja p *wackar* (1564) sekä Viipurin kaupungissa eläneet Peer *vackare* (1569) ja *vakare* Jons (1569). Myös Turusta on löytyy varhainen tieto nimestä: Margareta *Wackar* (1628). (Paikkala 2000: s. v. *Vakkari*.) HisKin tietojen mukaan nimi *Vakkari* on tunnettu jo 1700-luvulla ainakin Pohjois-Savossa Kuopiossa (Able *Wackaritar* 1693, Mari *Wackari* 1735), Kymenlaaksossa Sippolassa, Anjalankoskella (ung. resv. Carl *Wackar* 1793) ja Vehkalahdella (Benjam Henrichss: *Wackarj* 1738) sekä Pohjanmaalla Kauhajoella (Johan *Vackari* 1755), Pulkkilassa ja Uudessakaarlepyyssä. Lisäksi Keski-Karjalassa Parikkalassa mainitaan 100-vuotiaana kuollut henkilö Maria *Wackarain* (1768). Etelä-Pohjanmaalla Ylihärmässä esiintyy 1800-luvun puolenvälin tienoilla kirkonkirjoissa ruotsinkielinen yhdysnimi *Wackarberg*.

Johdosta *vakkari* ei löydy HisKin tiedoista ammatinnimityksenä käytettynä, mutta Suomen murteiden sana-arkistosta löytyy maininta johdoksesta *vakkari* tässä merkityksessä. Sanalipun sisältö on kirjattu pohjoisessa Keski-Suomessa Pihtiputaalla (1937): »Pihtiputaalla tunnetaan eräs vakkari, vakkuri, vakkamestari, vakkaherra, vakantekijä» (SMSA s. v. *vakkari*).

Nissilä (1978) on viipurilaista nimistöä tutkiessaan tulkinut nimen *Vakkari* ja sanan, johon nimi pohjautuu, olevan lainaa ruotsin sanasta *vakare* 'valvoja'. Paikkala viittaa kuitenkin Sukunimet-teoksen *Vakkari*-nimiartikkelissa myös nimeen *Vakkuri* 'vakantekijä' huomautuksella »Vrt. myös *Vakkuri* 'vakantekijä'». Huomautus on muusta tekstistä irrallinen, ja epäselväksi jää, pitääkö Paikkala mahdollisena, että myös *Vakkari*-nimen taustalla on vakantekijää merkitsevä tekijännimi. Verratessa *Vakkuri*- ja *Vakkari*-sukunimien esiintymäalueita huomaa, että kun *Vakkuri*-nimi keskittyy länteen, on *Vakkari* taas vahvemmin Kymenlaakson ja Itä-Suomen nimi. Kuitenkin nimeä esiintyy jo suhteellisen varhain myös lännessä. Mahdollisesti *Vakkari*-nimissä onkin sekä vierasperäisiä että *vakka*-kantaan perustuvia nimiä.

VASKURI

Vaskuri-nimisiä henkilöitä on suomessa nykyään noin 30. *Vaskuri*-nimeä on myös ehdotettu suomalaisille uudeksi nimeksi vuoden 1906 ja 1907 sukunimioppaissa. Tietoja uusista nimenotoista ei kuitenkaan ole. HisKi-tietokannasta löytyy vuodelta 1737 merkintä Kempeleellä haudatusta Mattz *Waskurista*, Vähästäkyröstä on merkintä vuodelta 1787 Joh. Johss: *Vaskuris*, Ilmajoelta 1812 Skm Anders Ands *Waskuri* jne. Kaikki HisKistä löytyvät esiintymät ovat Etelä-Pohjanmaalta ja Pohjois-Pohjanmaalta.

Mikkosen ja Paikkalan Sukunimet-teoksessa ei ole nimiartikkelia *Vaski*-nimistä, mutta äänteellisesti läheisten nimien *Vasko* ja *Vaskelainen* yhteydessä mainitaan muun muassa kylännimi *Vaskela* ja metsäpirttiläiset henkilönimimerkinnot Drokim *Wasko* (1728) ja Pähl *Waskij* (1724). Nämä nimet palautuvat venäjältä lainautuneeseen nimiainekseen

▷

Váska, *Vasilij* (< kreikan *Basileios*), joka on karjalassa esiintynyt venäläisen johdinaineksen sisältävissä asuissa *Vaska*, *Vaske*, *Vasko(i)* jne. Sukunimet-teoksessa nämä *Vasko*-artikkelin alla esiteltyt nimet ovat kaikki karjalaisia, mutta HisKistä löytyy hyvin samanlaisia henkilönnimiä huomattavasti lännempääkin, esim. *Wasko* Etelä-Hämeestä, *Waskkula* Kaakkois-Hämeestä, *Vaski* Varsinais-Suomesta, *Vaskimäki* Satakunnasta ja *Vask* Keski-Pohjanmaalta. Näiden nimien ulkoasun perusteella vaikuttaa lähinnä mahdottomalta erottaa kreikan *Basileios*-nimeen pohjautuvia nimiä suomalais-ugrilaiseen *vaski*-appellatiiviin pohjautuvista (SSA s. v. *vaski*). Myös läntisissä paikannimissämme esiintyy kumpaakin alkuperää olevia nimiä. Nissilän mukaan Pohjois-Satakunnan *Vaskisaari*, *Vaskimäki* ja *Vaskiperä* ovat saaneet nimensä rautamalmin nostosta eli siis perustuvat suomalaiseen *vaski*-sanaan, mutta taas sellaiset nimet kuin Haukiputaan *Vaskenniitty* ja Hailuodon *Vaskenperä* ovat alun perin karjalaista nimistöä eli perustuvat venäjältä lainattuun nimiaineeseen (Nissilä 1948: 235; 1971: 443).

Sillä perusteella, että appellatiivi *vaskuri* on tunnettu tekijännimitys, voitaneen sukunimen *Vaskuri* katsoa perustuvan suomen *vaski*-sanaan. Johdoksen kantasanalla *vaski* on vanhastaan tarkoitettu kuparia tai kuparia sisältävää metalliseosta, mutta myös pronssia ja messinkiä. Nimitystä *vaskuri* on käytetty nimenomaan kuparisepältä tai kiertelevästä tinurista. Kansanperinteen sanakirjassa luetaan vaskisevän nimityksiksi *vaskurin* ohella *vaskenvalaja*, *valuri* ja länsisuomalainen *pelttari*. (Vuorela 1979: s. v. *vaski*; *vaskuri*.) Ammatinnimitys *vaskuri* on tuttu Suomen murteiden sana-arkiston sisältämien tietojen mukaan erityisesti Länsipohjassa ja Peräpohjolassa. Näillä alueilla tekijännimen *vaskuri* merkityksiksi annetaan ammattitinaaja sekä pannujen ja kattiloiden korjaaja ja valmistaja. Lisäksi ammatinnimitys tunnetaan Etelä-Pohjanmaalla ja talonnimi *Vaskuri* Pohjois-Pohjanmaalla: »talo nimeltä Vaskuri; sanovat olleen siinä ennen vanhaan vaski sepän». (SMSA s. v. *vaskuri*.) Tekijännimen *vaskuri* esiintymäalue vaikuttaa olevan siis varsin rajallinen. HisKi-tietokannasta löytyy *vaskuri* ammatinimikkeenä käytettynä ainoastaan Jyväskylältä 1870- ja 1880-luvuilta: *Vaskuri* Adolf Ahlstedt, *Waskuri* Matti Hämäläinen sekä merkintä *Waskurin* tytär Rosa Sjöblom. Koska kaikki HisKistä löytyneet *Vaskuri*-nimen esiintymät ovat peräisin Etelä-Pohjanmaalta ja Pohjois-Pohjanmaalta, voidaan nimen ja samannäköisen tekijännimen esiintymäalueiden todeta vastaavan maantieteellisesti toisiaan.

Kaikissa edellä mainituissa *-ri*-johdoksissa johdin on liittynyt suoraan *a*-loppuiseen kantavartaloon. Kantasanana *vaski* eroaa *-i*-loppuisena edellisistä, mutta mainittakoon kuitenkin, että jälleen löytyy historiakirjoista mielenkiintoinen nimipari: *Vaskuri* ja *Vaskari*. Jälkimmäistä ei tietysti voi muutta mutkitta liittää edellisen yhteyteen, kun muistetaan, että nimistössämme esiintyvä *Vaska*-aines on peräisin henkilönnimestä. Myöskään Suomen murteiden sana-arkiston sanalipuista ei löydy sellaista tekijännimeä kuin **vaskari*.¹¹ *Vaskari*-nimestäkin löytyy vain yksittäistapaus: Etelä-Pohjanmaalla Vähässäkyrössä kastettujen luettelossa mainitaan vuonna 1822 syntyneen lapsen isänä Inh. Matts Joh.son *Waskari*. 15 vuotta myöhemmin löytyy samasta pitäjältä ja kylästä merkintä Inh. Matts *Waskuri*. Myös tämä merkintä koskee lapsen kastamista; molemmissa tapauksissa lapsella on samanniminen äiti. Näiden seikkojen perusteella voinee olla varma, että *Waskari* ja

¹¹ Murteissa tunnetaan deverbaaliset samaa tarkoittavat *-(U)ri*-välineennimitykset *vaskuri* ja *vaskari* (< *vaskata*). Kyeessä on nahkurin nahan valmistuksessa käyttämät työkalut (SMSA s. v. *vaskari*; *vaskuri*).

Waskuri ovat sama mies. Tällaisia yksittäistapauksia on pidettävä kirjausvirheinä, joita sattui jo senkin vuoksi, että nimet kirkonkirjoihin kirjasi yleensä äidinkieleltään ruotsinkielinen henkilö.

LOPUKSI

Olen tarkastellut niitä henkilönnimiämme, jotka perustuvat nominikantaisiin *-Uri-* ja *-ri-*johtimilla muodostettuihin ammatinnimityksiin. Katsaukseni ei ole tyhjentävä esitys niistä, vaan oletan, että tässä käsiteltyjen henkilönnimien lisäksi ainakin muutama muu nimi pystytään perustellusti osoittamaan denominaaliseen *-(U)ri-*ammattinimitykseen pohjautuvaksi.

Denominaalisten *-Uri-*tekijännimitysten ja niiden kanssa samannäköisten sukunimien levinneisyysalueet maassamme vastaavat varsin hyvin toisiaan. Tämä on ratkaisevan tärkeää kytkettäessä nimiä ja samannäköisiä johdoksia etymologisesti yhteen. *-(U)ri-*henkilönnimitystyyppi on harvinainen. Yksittäisiä *-Uri-*ammattinimitykseen pohjautuvia nimiä on tässä esitelty 11. Vähäisen määrän vuoksi ei nimityypistä voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta voidaan todeta, että *-Uri-*tekijännimityksen sisältävät sukunimemme sijoittuvat vahvasti Pohjanmaalle, Satakuntaan, Hämeeseen ja Karjalaan. *-Uri-*nimille on ominaista se, että niillä on hyvin yksilölliset esiintymäalueet. Erityisenä huomiona onkin pidettävä sitä, etteivät *-Uri-*tekijännimityksen sisältävät sukunimet ole minkään tietyn murrealueen tai maantieteellisen alueen yksinomaisuutta, vaan malli on tunnettu ainakin suurimmassa osassa maatamme.

Vanhoissa kirkonkirjoissa esiintyy usean *-Uri-*ammattinimityksen sisältävän sukunimemme kanssa hyvin samannäköisiä nimiä, jotka vaikuttavat *-(U)ri-*tekijännimien kanssa samoista kantasanoista muodostetuilta *-ri-*johdoksilta (esim. *Nahkari*, *Patari*, *Sahari* ja *Vakkari*). Näitä nimiä on kirjattu muistiin eniten Karjalassa, mutta nimiä esiintyy ainakin jo 1600- ja 1700-luvun tiedoissa myös Kymenlaaksossa, Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois-Savossa, pohjoisessa Keski-Suomessa ja Peräpohjolassa. Ainakin osaa *-ri-*nimistä on pidettävä satunnaisina kirjausvirheinä, kuten tapauksessa *Nahkari* ~ *Nahkuri*. Osa näistä nimistä on ilmeisesti tekijännimitysten homonyymeja, joilla ei ole tekijännimen merkitystä. Esimerkiksi talonnimenä ja myöhemmin henkilönnimenä esiintyvä *Sahari* on kyllä syntynyt *saha-*sanana pohjalta, mutta siihen liittyneellä *-ri-*johtimella ei katsota olevan tekijännimityksen merkitystä. Päätelmiä tukee se, ettei näitä *-ri-*loppuisia nimiä vastaavia appellatiivisia johdoksia tunneta murteissamme ammatinnimityksinä. Tosin Suomen murteiden sana-arkiston kokoelmista löytyy maininnat nimien *Ojari*, *Sahari* ja *Vakkari* kanssa samannäköisistä appellatiivisista johdoksista, joilla on sama merkitys kuin samasta kantasanoista muodostetuilla *-(U)ri-*ammattinimityksillä *ojuri*, *sahuri* ja *vakkuri*, mutta kyse on yksittäistapauksista. Samanlaisia helposti harhaanjohtavia tekijännimitysten homonyymeja esiintyy myös *-Uri-*johdoksissa, esimerkiksi osa *Kaituri*-nimistä on todennäköisesti kehittynyt *Kaita-*alkuisista paikannimistä, eivätkä ne siis ole johdoksia sanasta *kaide*, kuten ammattilaisen nimitys *kaituri*.

Mielenkiintoisen lähtökohdan tutkimukseeni tarjosi Mikael Agricolan teosten kielessä esiintyvä synonyyminen johdospari *pilkkuri* ~ *pilkkari*. Vaikka *pilkkari*-tekijännimen näköisiä johdoksia ei henkilönnimistömme valossa voida pitää täysin vieraina niillä seuduilla,

▷

joilla puhuttava suomen kieli oli Agricolalle tuttua, on tämän tutkimuksen perusteella kuitenkin todettava, ettei vanha henkilönnimistöme myöskään todista sen puolesta, että *pilkkari*-tyyppinen denominaalinen tekijännimien malli olisi tunnettu suomessa *-Uri*-johdosten rinnalla. ■

AINEISTOLÄHTEET

-ri-loppuisten sukunimien TRIP-haun tuloslista. Väestörekisterikeskuksen sukunimiluettelo 2000 [TRIP-tietokanta]. Sisältyy Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkiston Henkilönnimikokoelmaan. Säilytteillä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkistossa.

Suomalaisuuden Liitosta poimittujen käytöstä jääneiden sukunimien luettelo. Säilytteillä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkistossa.

MUUT LÄHTEET

AHLQVIST, AUGUST 1871: Agricolan kielestä. – *Kieletär* 1 s. 1–24.

HAKULINEN, LAURI 2000 [1941]: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 5. painos. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

HEINO, ULLA 1984: *Käsityö ja sen tekijät 1600-luvun Satakunnassa*. Historiallisia Tutkimuksia 127. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

HisKi = Seurakuntien historiakirjojen hakuohjelma. Suomen Sukututkimusseura. – <http://www.genealogia.fi/historia/> (20.11.2006).

HÄKKINEN, KAISA 1990: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Tietolipas 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

——— 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Helsinki: WSOY.

——— 1997: Kuinka ruotsin kieli on vaikuttanut suomeen? – *Sananjalka* 39 s. 31–52.

ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA (toim.) 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

JALAVA, EMIL 1933: *Liber scholae Aboensis 1670–1825–1830*. Helsingfors: Genealogiska samfundets i Finland.

JUSLENIUS, DANIEL 1968 [1745]: *Suomalaisen Sana-Lugun koetus*. Näköispainos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

JUSSILA, RAIMO 1988: Agricolan sanasto ja nykysuomi. – Esko Koivusalo (toim.), *Mikael Agricolan kieli* s. 203–228. Tietolipas 112. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

——— 1998: *Vanhat sanat. Vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 696 ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KARLSSON, FRED 1983: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Helsinki: WSOY.

KOIVISTO, VESA 2006: Suomen sananjohdon morfofonologiaa. – *Virittäjä* 110 s. 539–567.

- KOPONEN, EINO 1998: *Eteläviron murteen sanaston alkuperä. Itämerensuomalaista etymologiaa*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 230. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- KOSKI, MAUNO 1982: *Suomen johto-opin morfologiaa*. Fennistica 4. Turku: Åbo Akademi, Finska institutionen.
- LEHTISALO, TOIVO 1936: *Über die primären ururalischen Ableitungssuffixe*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia LXXII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- MIKKONEN, PIRJO – PAIKKALA, SIRKKA 2000 [1984]: *Sukunimet*. Uudistettu laitos. Mikkonen nimet A–L, Paikkala M–Ö. Helsinki: Otava.
- NAHKOLA, KARI 1999: Nykyslangin sananmuodostusoppia. – *Virittäjä* 103 s. 195–221.
- NIKKILÄ, OSMO 2000: Muutamista Agricolan käyttämistä sanoista ja niiden alkuperästä. – Matti Punttila, Raimo Jussila & Helena Suni (toim.), *Piipliakielestä kirjakieleksi* s. 11–25. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja nro 105. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- NISSILÄ, VILJO: 1948: Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimistöä. – *Virittäjä* s. 215–243.
- 1962: *Suomalaista nimistöntutkimusta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia nro 272. Sanakirjasäätiön nimistöjaoksen julkaisuja 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1971: Parkanon ja Kihniön erä- ja asutuskausi nimistön valossa. – Heikki Rantatupa (toim.), *Parkanon ja Kihniön kirja* s. 421–446. Jyväskylä: Gummerus.
- 1978: *Viipuri nimistön valossa*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 3. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura.
- 1980: *Germaanisen nimiaineiston etymologista ryhmittelyä Suomen nimistössä*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 4. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- NÄRHI, EEVA MARIA 1996: *Suomalaista sukunimikäytäntöä*. Kielenkäytön oppaita 1. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Edita.
- PAIKKALA, SIRKKA 2000: Ks. Mikkonen ja Paikkala 2000.
- 2004: *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 959. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PENTTILÄ, AARNI 2002 [1963]: *Suomen kielioppi*. 3. painos. Vantaa.
- Ruotsalais-suomalainen sanakirja*. Knut Cannelin (toim.). 2, lisätty painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura 1912.
- RYTKÖNEN, KALLE 1897: Suomalaisista sukunimistä Turun kaupungissa 1600-luvun alkupuolella. – *Virittäjä* 1 s. 49–54.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja. 1–7 (a–konkelopuu)*. Helsinki 1985–2003: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Valtion painatuskeskus / SKS.
- SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Erkki Itkonen ja Ulla-Maija Kulonen (päätoim.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1992–2000.
- STRENG, H. J. 1915: *Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakie-*

▷

lessä. Helsinki.

Suomalaisia nimenmuutoksia ja nimiehdotuksia. Suomen sukututkimusseura. Sis. tiedot tehdyistä nimenmuutoksista mm. Suomen Virallisesta Lehdestä (1888–1985) ja Finlands allmänna tidningista (1875–1916) – <http://www.genealogia.fi> 20.7.2007.

VKS = *Vanhan kirjasuomen sanakirja. 1 ja 2 (A–K)*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 33. Helsinki 1985–1994.

Vilkuna, Kustaa 1933: Alkukantainen tekniikka. – Gunnar Suolahti, Esko Aaltonen, Lauri Kuusanmäki, Pentti Renvall, Heikki Waris & Eino Jutikkala (toim.), *Suomen kulttuurihistoria I* s. 170–175. Helsinki: Gummerus.

VIRRANKOSKI, PENTTI 1963: *Myyntiä varten harjoitettu kotiteollisuus Suomessa autonomian ajan alkupuolella*. (1809–noin 1865). Helsinki: Suomen historiallinen seura.

VUORELA, TOIVO 1979: *Kansanperinteen sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Väestörekisterikeskuksen Nimipalvelu. Tietokanta suomalaisten sukunimistä. – <http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/home.nsf/www/kansalaisille/> (28.7.2007).

Kirjoittajan osoite:

Suomen kieli

20014 Turun yliopisto

Sähköposti: kirnum@utu.fi